

Nota

Ieper, Ieperlee Lot 2B Fase 4

Deel 1: Verslag van Resultaten

Titel

Nota Ieper, Ieperlee Lot 2B Fase 4. Deel 1: Verslag van Resultaten

Auteur

Emmy Van Laere

Erkende archeoloog

BAAC Vlaanderen bvba
OE/ERK/Archeoloog/2015/00020

BAAC-Projectnummer

2019-0305

Plaats en datum

Gent, 21 december 2020

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 1656
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

KBR

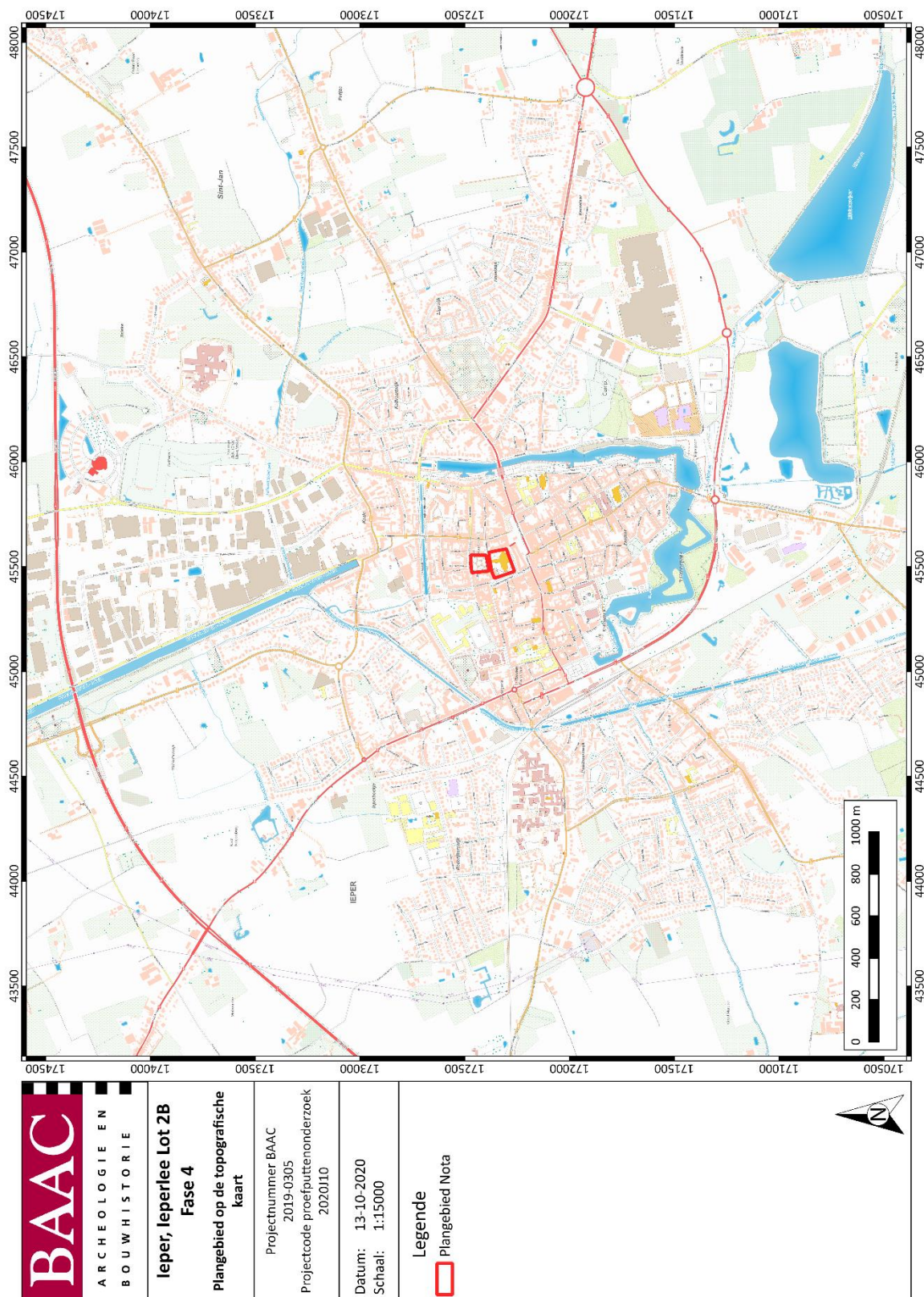
Inhoud

1	Beschrijvend gedeelte.....	1
1.1	Administratieve gegevens	1
1.2	Aanleiding	4
1.3	Onderzoekstraject.....	7
1.4	Afwijkingen onderzoekstraject t.o.v. de archeologienota	7
1.5	Geplande werken en impactanalyse	7
2	Proefputtenonderzoek.....	11
2.1	Werkwijze en strategie	11
2.1.1	Onderzoeksdoelstellingen.....	11
2.1.2	Onderzoeksvragen	11
2.1.3	Methoden en technieken.....	13
	Aanpak en verwachtingen rondom de Sint-Maartenskathedraal	15
2.1.4	Organisatie van het vooronderzoek	16
2.1.5	Afwijkingen.....	21
2.1.6	Inbreng specialisten en externe wetenschappelijke begeleiding.....	22
2.2	Assessment	22
2.2.1	Landschappelijke en aardkundige situering	22
2.2.2	Sporen en structuren.....	22
2.2.3	Vondsten	50
2.2.4	Stalen	53
2.3	Synthese onderzoeksresultaten.....	54
2.3.1	Datering en interpretatie onderzoeksterrein en confrontatie met eerder onderzoek.....	54
2.3.2	Verwachting archeologisch erfgoed	56
2.3.3	Onderzoeksvragen: antwoorden	56
2.4	Besluit	60
2.4.1	Potentieel op kennisvermeerdering	60
2.4.2	Afweging noodzaak verder onderzoek	61
2.4.3	Afbakening onderzoeksterrein	63
3	Samenvatting.....	66
4	Lijsten.....	67
4.1	Figurenlijst.....	67
4.2	Plannenlijst.....	67
4.3	Tabellenlijst	68
5	Bibliografie	69
6	Bijlagen	70

1 Beschrijvend gedeelte

1.1 Administratieve gegevens

Naam site	Ieper, Ieperlee Lot 2B Fase 4 - Vooronderzoek		
Ligging	Astridpark en Sint-Maartensplein		
Kadaster	Ieper, Afdeling 1, Sectie F, Percelen 261G, 265F, 265G, 265/3, 265H, 265K, 265/2, 254/2		
Coördinaten	Noordwest:	x: 45473.83	y: 172461.90
	Noordoost:	x: 45554.71	y: 172469.18
	Zuidwest:	x: 45479.66	y: 172260.06
	Zuidoost:	x: 45584.59	y: 172299.41
Projectnummer BAAC Vlaanderen	2019-0305		
ID in akte genomen AN	ID 7597		
Proefputtenonderzoek	Projectcode	2020J10	
	Veldwerkleider	Thomas Pieters (archeoloog)	
	Erkende archeoloog	BAAC Vlaanderen (Erkenningsnummer: 2015/00020)	
	Betrokken actoren	Emmy Van Laere (archeoloog)	
		Carola Stern (archeoloog)	
		Charlotte Verhaeghe (archeoloog)	
	Betrokken derden	Liesbeth Massagé (archeoloog en fysisch antropoloog)	
		Jan Decorte (Erfgoedcoördinator CO7)	

Plan 1: Plangebied vooronderzoek op topografische kaart¹ (digitaal; 1:10.000; 13-10-2020)

¹ AGIV 2020c

1.2 Aanleiding

De voorliggende nota omvat de uitgestelde uitvoer van de maatregelen opgelegd na eerder archeologisch vooronderzoek. Dit werd gerapporteerd in de archeologienota *“Archeologienota De Sint-Maartenskern te Ieper: van grafelijk domein tot religieus centrum. Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van het Sint-Maartensplein te Ieper (prov. West-Vlaanderen)”* (ID 7597).³ Het reeds uitgevoerde vooronderzoek omvatte enkel een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek werd in 2018 uitgevoerd door ABO. De archeologienota omvatte drie zones waarbij zone twee in deze nota behandeld zal worden. De algemene synthese, voor de drie zones, luidde als volgt:

“Deze archeologienota werd opgesteld door ABO nv naar aanleiding van de aanleg van een gescheiden rioleringsstelsel en de aanleg van een groen- en parkeerzone binnen het studiegebied. Het doel van dit onderzoek was driedig. Ten eerste werd op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede werd nagegaan hoe goed deze archeologische resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande werken. Ten derde werd nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

1) Uit het historische, archeologische, en landschappelijk onderzoek (hfdst.3 en 4) blijkt dat studiegebied zich binnen één van de historische kernen bevindt waaruit de stad Ieper zich later ontwikkelde. De bodem binnen het studiegebied is geklasseerd als OB, een bodem verstoord door menselijke ingrepen. Op basis van de ligging binnen de alluviale vlakte van de Ieperlee kan vermoed worden dat het bodemtype oorspronkelijk uit alluviale klei bestond. Het studiegebied bevindt zich in het historische hart van Ieper en is één van de kernen waaruit de stad zich ontwikkelde. Het gebied was vermoedelijk in gebruik als ‘curtis’ bij de Villa Iprensis in de vroege middeleeuwen en evolueerde in de 10de eeuw tot het neerhof bij de grafelijke motte. Wat later werd de Sint-Maartenskerk (geëvolueerd uit de burchtkapel op het neerhof) de hoofdkerk van Ieper. Er werd een proosdij opgericht en het studiegebied werd een belangrijk religieus centrum binnen de stad tijdens de volle en late middeleeuwen. In de nieuwe tijd werd op het studiegebied een bisschoppelijk paleis opgetrokken naar aanleiding van de oprichting van het bisdom Ieper. De Ieperlee die stroomde ter hoogte van het huidige Vandenpeereboomplein zorgde intussen voor een marktfunctie tijdens de volle en late middeleeuwen. Het studiegebied was kortom een belangrijk onderdeel van het leven te Ieper in vroegere eeuwen. Dit wordt ook bevestigd door het historische kaartmateriaal.

2) Binnen het studiegebied zal een gescheiden rioleringsstelsel aangelegd worden ter hoogte van de bestrating en de twee pleinen. Bij de riolering hoort ook de aanleg van overstorten, wervelventielen en inspectieputten. De verstoring zal hier tot -4mMV diep gaan. Ter hoogte van de hoek met de Elverdingsestraat zal een pompstation aangelegd worden. Hier zal de verstoring tot -5,10mMV diep gaan. Tegelijk met deze werken zullen ook de andere zones binnen het studiegebied heraangelegd worden als parkeer- en groenzone (met uitzondering van het huizenblok in de noordwestelijke hoek). Hier zal de verstoring tot -1mMV diep gaan. De werken zullen dus zeker een impact hebben op de archeologisch relevante lagen. Temeer daar eerder archeologisch onderzoek te Ieper heeft aangetoond dat de verwoesting tijdens de Eerste Wereldoorlog het archeologisch potentieel niet heeft aangetast.

3) Het archeologisch potentieel is zeer hoog op basis van een landschappelijke, historische en archeologische analyse. Het studiegebied werd continu bewoond vanaf de vroege middeleeuwen tot nu. Er is kans op sporen vanaf de vroege middeleeuwen tot en met de Eerste Wereldoorlog.

Op basis van bovenstaande argumenten wordt verder archeologisch onderzoek in de vorm van een werfbegeleiding voorgesteld voor de aanleg van de riolering (zone 1). Voor de toekomstige groenzone (zone 2) wordt archeologisch onderzoek in de vorm van proefputten voorgesteld.” (Figuur 1)

³ VAN DENHOUTE 2018

Figuur 1: Advieskaart met zonering uit de AN De Sint-Maartenskern te Ieper.⁴

⁴ VAN DENHAUTE 2018

Figuur 2:Plattegrond van het Bisschoppelijk Paleis uit 1714.⁵

⁵ N.N. 1714

1.3 Onderzoekstraject

Het verder vooronderzoek opgelegd in het Programma van Maatregelen bij archeologienota ID 7597 omvatte een proefputtenonderzoek. Dit onderzoek werd uitgevoerd door BAAC Vlaanderen bvba, onder leiding van archeoloog Thomas Pieters.

Parallel met dit onderzoek werd het geadviseerde onderzoek voor zone 1: de rioleringswerken uitgevoerd. De resultaten van dit onderzoek zullen worden verslaan in een eindverslag.

1.4 Afwijkingen onderzoekstraject t.o.v. de archeologienota

Voorafgaand aan het proefputtenonderzoek werd een overleg gepleegd inzake de wijziging van de geplande werken met de projectleider, de opdrachtgever en Jan Decorte (CO7). In de archeologienota werd immers beschreven dat de werken voor de toekomstige groenzone en parkeerzone 1 m – mv diep zouden gaan. Dit werd aangepast naar een verstoringsdiepte van 30 cm voor de groenzone. Samen met de opdrachtgever, Jan Decorte en de projectleider archeologie werd besloten dat de proefputten voor de groenzone slechts uitgevoerd dienden te worden tot een diepte van ca. 60 cm - mv.

Daarnaast werden de proefputten anders ingepland. Voor het merendeel werd vastgehouden aan de geplande putten uit de archeologienota met ID7597⁶ (Figuur 6 en Figuur 7), behalve dat de centrale zuidelijke put in het Astridpark werd geschrapt. Deze put werd verplaatst naar de zuidoosthoek van de kathedraal. Voorts werd na onderzoek van de werkputten in de grasvlakte ten oosten van de kathedraal nog beslist om twee bijkomende proefputten te onderzoeken dichterbij de kathedraal.

1.5 Geplande werken en impactanalyse

Zoals hierboven gesteld werd net voor en na het uitgevoerde proefputtenonderzoek de plannen hier en daar nog gewijzigd. Dit voornamelijk naar aanleiding van de aangetroffen archeologie. De verstoringsdiepte ter hoogte van het Astridpark zou 60 cm – mv bedragen. Dit werd dan ook zo opgenomen in de archeologienota met ID 7597. Bij aanvang van het proefputtenonderzoek bleek dat de verstoringsdiepte echter maar 30 cm – mv zou bedragen (zie Figuur 5). In de zuidoostelijke hoek van het park zal een nieuw monument/podium worden opgericht. Dit monument kent een onderbouw van 40 cm waarbij de eerste 20 cm ongewapende beton omvat. Daaronder wordt nog 20 cm fundering in schraal beton voorzien. De maximale diepte van de toekomstige verstoring zal zich hier tot een diepte van 17.88 m + TAW reiken. De te nemen maatregelen bij deze werken zal verder uitgeschreven worden in 2.4.2 Afweging noodzaak verder onderzoek.

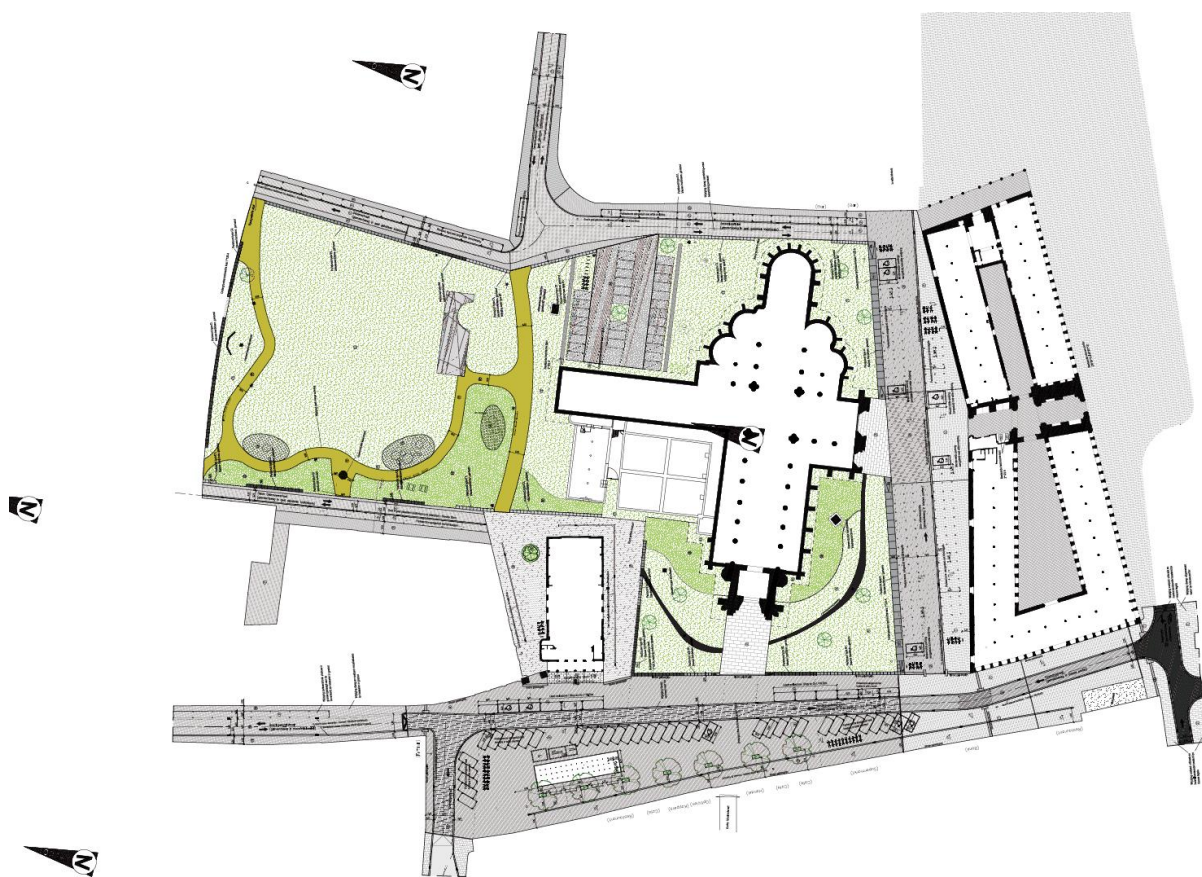
Voor de aanvang van het proefputtenonderzoek werd er ter hoogte van de geplande parking, ten (noord)oosten van de Sint-Maartenskathedraal en op het terrein waar momenteel het lers monument staat, de plannen van de werken niet gewijzigd. Tijdens het proefputtenonderzoek werd er dan ook rekening gehouden met de verstoringsdiepte van 1 m – mv. Echter, aangezien het archeologische onderzoek aantoonde dat het archeologisch niveau zich al op een TAW waarde van + 18.09 m bevond, ongeveer 60 cm onder het maaiveld, werden de plannen van deze parkeerzone in samenspraak met de opdrachtgever wel gewijzigd.

De dikte van de verharding blijft 35 cm maar de parkeerzone zal nu in ophoging aangelegd worden waardoor een buffer van minimaal 20 cm gecreëerd werd. De maximale diepte van de geplande

⁶ VAN DENHAUTE 2018

parkeerzone zal in het zuiden 18.57 m + TAW zijn. Centraal 18.43 m + TAW en in het noorden 18.29 m + TAW. Hierdoor is de minimale buffer 20 cm en meer, waardoor het archeologisch niveau waarschijnlijk niet geraakt zal worden, al kan dit niet met 100% zekerheid gesteld worden. De te nemen maatregelen bij deze werken zal verder uitgeschreven worden in 2.4.2 Afweging noodzaak verder onderzoek.

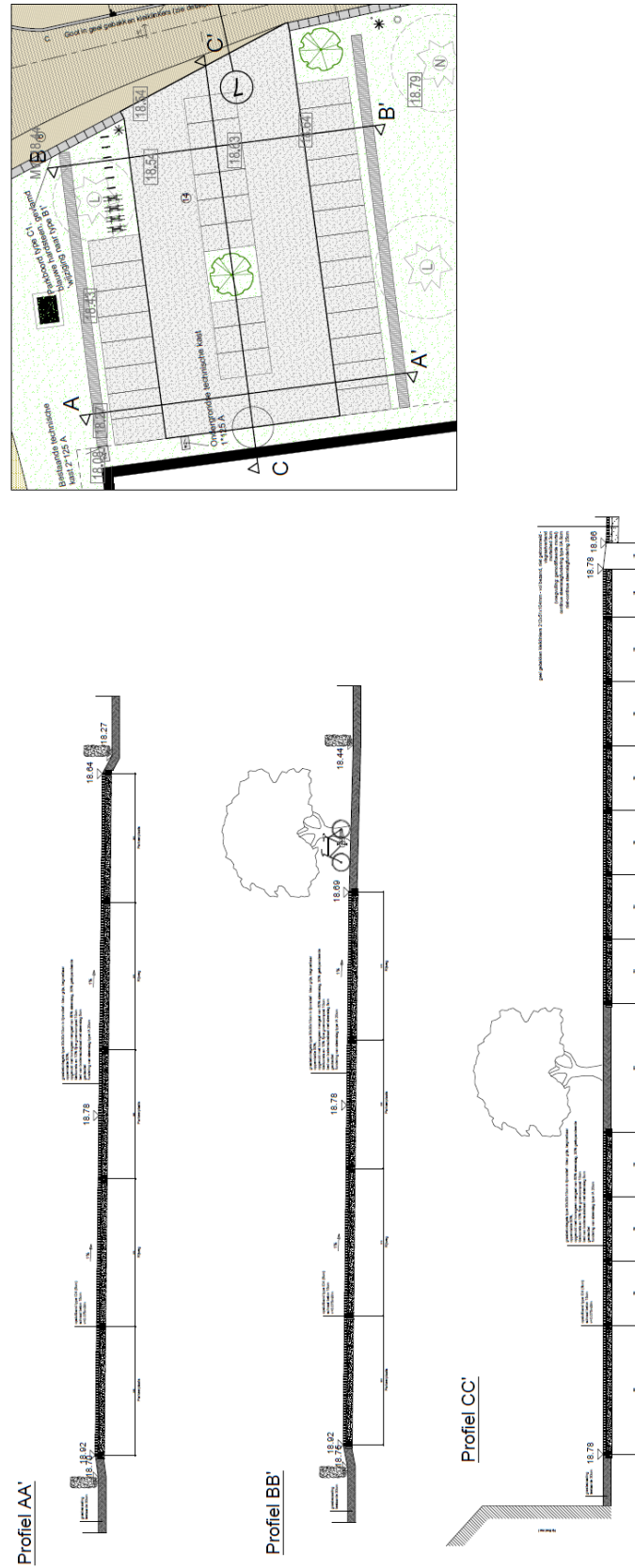
Verder worden ter hoogte van de nieuwe parking twee zones voorzien worden voor de aanplanting van twee bomen. Deze werken zullen het archeologisch niveau misschien kunnen raken en bijgevolg een nieuwe impact kunnen veroorzaken. Het lers monument dient eveneens verplaatst te worden. Dit zal zich ten noorden van de toekomstige parking bevinden. Op het moment van schrijven is het nog niet duidelijk hoe diep het monument gefundeerd zal worden. Dit is afhankelijk van hoe het vandaag gefundeerd is. Wanneer het lers monument verwijderd wordt, zal de toekomstige diepte afhangen van de bestaande fundering. Omdat er bijgevolg niet met zekerheid gezegd kan worden tot hoe diep deze fundering gaat, is er een mogelijke impact bij het verwijderen en plaatsen van het monument. De te nemen maatregelen bij deze werken zal verder uitgeschreven worden in 2.4.2 Afweging noodzaak verder onderzoek.

Figuur 3: Nieuw inplantingsplan⁷ ter hoogte van het Astridpark, de Sint-Maartenskathedraal en de nieuwe weenis⁸

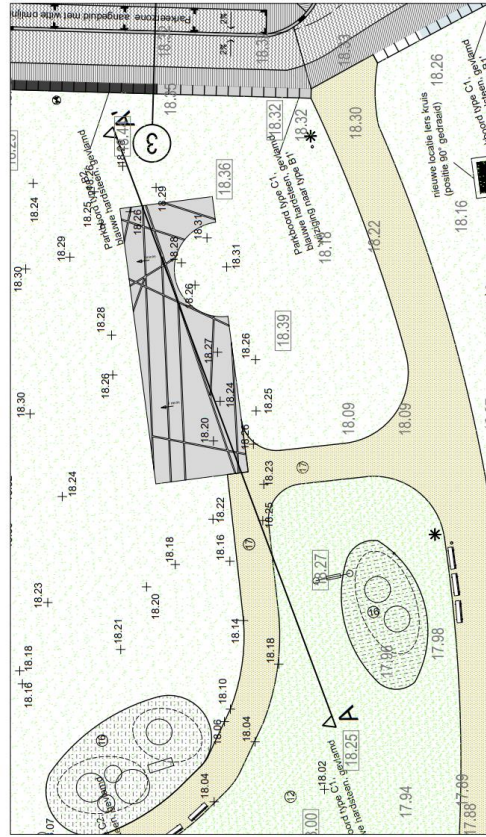
⁷ Plan verkregen via initiatiefnemer

⁸ De zones van de weenis rondom de Sint-Maartenskathedraal en de weenis tussen het Astridpark en de kathedraal behoren niet tot de geplande werken voor deze nota. Het archeologisch onderzoek voor deze werken zal opgenomen worden in de toekomstige opgraving.

Figuur 4: Inplantingsplan van de toekomstige parkeerzone met bijhorende doorsneden.⁹

⁹ Plan verkregen via initiatiefnemer

Profiel AA'

Figuur 5: Deel van het inplantingsplan van de toekomstige groenzone in het Astridpark met monument en bijhorende doorsneden.¹⁰

¹⁰ Plan verkregen via initiatiefnemer

2 Proefputtenonderzoek

2.1 Werkwijze en strategie

2.1.1 Onderzoeksdoelstellingen

Een **vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten** heeft als doel een nauwkeuriger zicht te krijgen op de stratigrafische opbouw en gaafheid van de te onderzoeken zones alsook de aanwezigheid van archeologische waarden in de vorm van sporen in te schatten. Na dit onderzoek kunnen er uitspraken gedaan worden over de archeologische waarde van de totaliteit van het terrein door een beperkt, maar statistisch representatief deel van dat terrein te onderwerpen aan archeologisch onderzoek. Dit representatief staal laat ons toe om de archeologische verwachting te toetsen en een gefundeerde uitspraak te doen over de totale archeologische waarde van het terrein en over het kennispotentieel van een mogelijk vervolgtraject. Dit doel wordt met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt. Zowel het deel van het terrein dat onderzocht wordt als het deel van de sporen dat opgegraven wordt, is steeds statistisch representatief en laat toe uitspraken te doen over het geheel van het terrein.

Er werd niet gekozen voor een standaard proefsleuvenonderzoek daar de stratigrafie binnen de onderzoekslocatie vermoedelijk complexer zal zijn dan in een rurale context. Samengevat komen vrijwel alle ruraal gelegen terreinen in aanmerking voor een proefsleuvenonderzoek. Uitzonderingen zijn echter terreinen (of delen van terreinen) met een hoge verwachting voor muurwerkarcheologie, een verwachting op een complexe antropogene bodemstratigrafie en vuursteenconcentraties. Deze worden immers beter onderzocht aan de hand van proefputten.

Deze onderzoeksoopdracht kadert binnen de doelstelling van het vooronderzoek – het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische site en de karakteristieken en bewaringstoestand van deze site, alsook een analyse van de relatie met het landschap, de waarde en de impact van de geplande werken – die tijdens het voorgaande vooronderzoek niet werd gehaald.

2.1.2 Onderzoeksvragen

Bij het proefputtenonderzoek moeten volgens het PvM van de archeologienota (ID 7597) minstens volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

Onderzoeksvragen Astridpark:

- Zijn er sporen aanwezig van de Sceuveldgracht uit de 11de-12de eeuw? Kunnen deze gedateerd worden? Is een datering van de demping van deze gracht mogelijk?
- - Zijn er resten aanwezig van de verdedigingsgracht tussen de grafelijke motte en het neerhof? Kan deze gedateerd worden?
- Zijn er sporen terug te vinden van de demping van deze gracht? Kan bepaald worden wanneer de verdedigingsgracht gedempt werd?
- Zijn er sporen van (laat-)middeleeuwse en post-middeleeuwse bewoning of ambachten terug te vinden? - Zijn er sporen en structuren aanwezig die gelinkt kunnen worden aan het achtererf te zien op historische kaarten?
- Zijn er sporen van nutsvoorzieningen terug te vinden? (Waterput, beerput, waterleiding,...)

- Zijn er sporen terug te vinden van een afbakening met de Surmont De Volsberghestraat zoals te zien op historische kaarten uit de 16de eeuw?
- Zijn er sporen terug te vinden van het bisschoppelijk paleis en bijhorende tuin?
- Zijn er nutsvoorzieningen terug te vinden die eventueel gelinkt kunnen worden aan deze fase? Op welke diepte worden deze sporen aangetroffen?

Onderzoeksvragen rondom de Sint-Maartenskerk:

- Zijn er sporen van begraving terug te vinden?
- Hoeveel begravingsniveaus zijn er te onderscheiden, welke aanwijzingen zijn er in verband met de verspreiding en de densiteit van begravingen?
- Op welke diepte bevinden de resten zich? Wat is hun datering?
- Komen er oversnijdingen voor?
- Wat is het, geschatte, aantal individuen uitgedrukt in minimum aantal individuen per oppervlakte?
- Zijn er aanwijzingen over de identiteit en/of de sociale status van de overledenen?
- In welke mate werden de graven geruimd?
- Hoe is de bewaringstoestand (preservatie) en de volledigheid van de skeletten en aanverwante sporen?
- Betreft het primaire of secundaire begravingen en waaruit valt dit af te leiden?
- Betreft het enkel- of meervoudige begravingen?
- Betreft het begravingen in volle grond, kisten, bekiste grafkuil, grafkelders...?
- Wat is het fysieke aspect van de eventuele funeraire structuren (vorm, aard, afmeting, materiaalgebruik, assemblage, attributen, uiterlijk aspect van de grafkist, grafkuil grafkelders, grafstenen, knekelput ...)?
- Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (spatiale organisatie, bijgiften, intentioneel begraven gebruiksvoorwerpen in aardewerk of metaal, overblijfselen van plantaardig materiaal, positie van het hoofd, lichaam en ledematen, balseming...) en zo ja welke informatie valt hieruit af te leiden? Wat is hun symboliek.
- Zijn er aanwijzingen voor een begraving met kledij? Lijkwade? Zijn er bewaarde kledijattributen? textielresten? Wat is hun aard en wat vertellen deze over het individu? - Welke post-depositionele processen kunnen waargenomen worden?
- Wat is het geslacht, de leeftijd, de lichaamslengte en de gezondheid van de verschillende individuen?
- Bevinden er zich binnen de begravingscontext nog resten van grafstenen, of andere sporen van een fysieke aanduiding van het graf?

- Hoe werden secundaire begravingen behandeld? Bestond er een vorm van organisatie (bv selectie van lange botten en schedels), knekelputten bot?
- Wat is voor elk individu de geschatte staande lichaamshoogte? Hoe verhoudt dit zich tot de afmetingen van de eventuele grafkist?
- Wat is de aard van eventuele pathologische indicatoren op het bot (inclusief tanden) van de afzonderlijke individuen? Kunnen hieruit conclusies getrokken worden mbt ziektes, medische ingrepen, traumatismen, levensstandaard en -hygiëne, beroep of activiteit van het levende individu?
- Kunnen deze pathologische indicatoren op het bot gekoppeld worden aan bepaalde periodes?
- Welke anatomische varianten zijn er zichtbaar op de skeletten?
- Bevinden er zich op het skelet nog restanten van nier- of galstenen, cysten.
- Welke aanwijzingen kunnen afgeleid worden uit de aangetroffen skeletten? (Pathologieën, datering, wijze van begraving, oriëntatie,...)
- Zijn er sporen terug te vinden van de voormalige kerkhofmuur? Zijn er eventueel verschillende faseringen van deze muur terug te vinden?
- Zijn er resten aanwezig van de verdedigingsgracht tussen de grafelijke motte en het neerhof? Kan deze gedateerd worden? Zijn er sporen terug te vinden van de demping van deze gracht? Kan bepaald worden wanneer de verdedigingsgracht gedempt werd?

2.1.3 Methoden en technieken

Algemene bepalingen

Voor de *algemene bepalingen* wordt verwezen naar de desbetreffende hoofdstukken in de Code Goede Praktijk.¹¹

Specifieke methodologie

De specifieke methodologie werd gerapporteerd in het Programma van Maatregelen van de archeologienota "*Archeologienota De Sint-Maartenskern te Ieper: van grafelijk domein tot religieus centrum. Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van het Sint-Maartensplein te Ieper (prov. West-Vlaanderen)*" (ID 7597).¹² Deze omvatte volgende elementen:

"De proefputten worden eveneens aangelegd volgens de Code van Goede Praktijk (CGP 8.6.). In beide gedeeltes worden proefputten van 3x3m aangelegd om een maximale kenniswinst te bekomen. Er dient rekening gehouden te worden met de te behouden bomen op het terrein. De proefputten werden uitgezet op zodanige wijze dat de bomen (met buffer voor de wortelzone) niet beschadigd zullen worden."

Uiteindelijk werden 12 proefputten aangelegd i.p.v. de voorgeschreven 10. Eén van de putten in het Astridpark werd geschrapt in overleg met Jan Decorte, en werd in de plaats aangelegd ten zuidoosten

¹¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020.

¹² VAN DENHOUTE 2018

van de kathedraal. In het grasplein ten oosten van de kathedraal werden twee extra putten aangelegd net naast de kathedraal, WP 11 en 12, om te peilen naar de diepte van de daar aanwezige inhumaties.

Aanpak en verwachtingen binnen het Astridpark

“Op basis van de bureaustudie en het historisch kaartenonderzoek zijn de verwachtingen voor dit gedeelte duidelijk. Het bisschoppelijk paleis uit het einde van de 17de eeuw bevond zich aan de zuidelijke zijde van het park, terwijl de tuin zich in het noordelijke gedeelte bevond. Mogelijk is er ook een eerdere fase van dit paleis aanwezig. Voor de 17de eeuw bevonden zich hier achtererven van woningen gelegen aan de huidige Surmont De Volsberghestraat. Tussen deze straat en de achtererven lijkt zich op historische kaarten een muur te bevinden. Mogelijk zijn er in het noorden van dit park sporen terug te vinden van de zogenaamde ‘Sceuveldgracht’. Het gaat hier om de 11de-12de-eeuwse omwalling van de Sint-Maartenskern. Gezien op basis van de bureaustudie de verwachtingen voor dit gedeelte duidelijk zijn en het potentieel bovendien zeer hoog is zal er gewerkt worden met een aangepast plan. De proefputten zijn bedoeld om vast te stellen welke archeologische resten er precies aanwezig zijn en op welke diepte. Op basis van een mondelinge mededeling van Jan Decorte (CO7) is immers bekend dat resten van het bisschoppelijk paleis ter hoogte van de Janseniusstraat reeds op - 0.30mMV aangetroffen werden. De geplande werken binnen dit gedeelte zullen tot -1mMV diep gaan waardoor deze sporen dus mogelijk bedreigd worden. Er zullen twee proefputten worden ingepland in het noordelijke gedeelte van het terrein. Deze zullen zich bevinden in de voormalige Franse tuin bij het bisschoppelijk paleis uit de 17de eeuw en ter hoogte van de achtererven in een eerdere fase. Op die plaats kunnen zich ook resten bevinden van de muur die te zien is op historische kaarten tussen de Surmont De Volsberghestraat en de achtererven. Eventueel kunnen er ook sporen van de Sceuveldgracht uit de volle middeleeuwen worden aangetroffen. In het zuiden van het terrein worden 3 proefputten ingepland. Daar kunnen eventueel sporen van de noordelijke muur van het paleis worden aangetroffen. Op basis van het plan uit 1714 (cf. hst. 4.1.2.2 in het verslag van resultaten) bevond de eetkamer zich aan de westelijke zijde, het middengedeelte bestond uit kamers met centraal een vestibule met uitgang naar de tuin en het binnenplein (rechtover de Sint-Maartenskerk). Aan de oostelijke zijde bevonden zich eveneens kamers. De drie proefputten werden zodanig ingepland dat er mogelijk sporen van de eetzaal kunnen teruggevonden worden in de westelijke proefput en sporen van de overige kamers in de oostelijke proefput. In de middelste proefput kunnen mogelijk sporen van de uitgang naar het tuingedeelte worden teruggevonden.”

Figuur 6: Inplanting voorgeschreven proefputten ter hoogte van het astridpark op orthofoto.¹³

Aanpak en verwachtingen rondom de Sint-Maartenskerk

“Binnen dit gebied zal eveneens gewerkt worden met een aangepast plan. Dit om 2 redenen: enerzijds zijn ook hier de archeologische verwachtingen duidelijk en is het potentieel zeer hoog, anderzijds is het vooronderzoek hier beperkt tot de zones die momenteel onverhard zijn. Concreet gaat het dan om 3 groenzones die zich respectievelijk ten zuidwesten, noordwesten en noordoosten van de kerk bevinden. De proefputten zijn ook hier bedoeld om vast te stellen welke archeologische resten er precies aanwezig zijn en op welke diepte. Binnen deze zones zal de maximale verstoring namelijk ook tot -1mMV diep gaan. Binnen deze groenzones zal telkens 1 proefput ingepland worden met uitzondering van de groenzone ten noordoosten van de kerk. Gezien deze zone groter is zullen hier 2 proefputten worden ingepland. Op basis van de bureaustudie en het historisch kaartenonderzoek worden hier voornamelijk begravingen uit het voormalige Sint-Maartenskerkhof verwacht. Ook sporen van de voormalige kerkhofmuur kunnen worden aangetroffen. Aan de zuidwestelijke zijde kunnen eventueel ook sporen van een mogelijk lijkenhuisje worden aangetroffen dat te zien op historische kaarten uit de 17de eeuw. De kans bestaat dat ook in deze zone sporen worden aangetroffen van de neerhofgracht bij de grafelijke motte uit de vroege middeleeuwen.”

¹³ VAN DENHAUTE 2018

Figuur 7: Inplanting voorgeschreven proefputten ter hoogte van de Sint-Maartenskerk op orthofoto.¹⁴

2.1.4 Organisatie van het vooronderzoek

Het onderzoek werd uitgevoerd op 7, 8, 9 -12 oktober en 26 november 2020 onder leiding van archeoloog Thomas Pieters. Hij werd hierbij bijgestaan door archeologen Emmy Van Laere, Charlotte Verhaeghe, Carola stern en Liesbeth Massagé. Liesbeth Massagé werd eveneens ingezet als fysisch antropoloog.

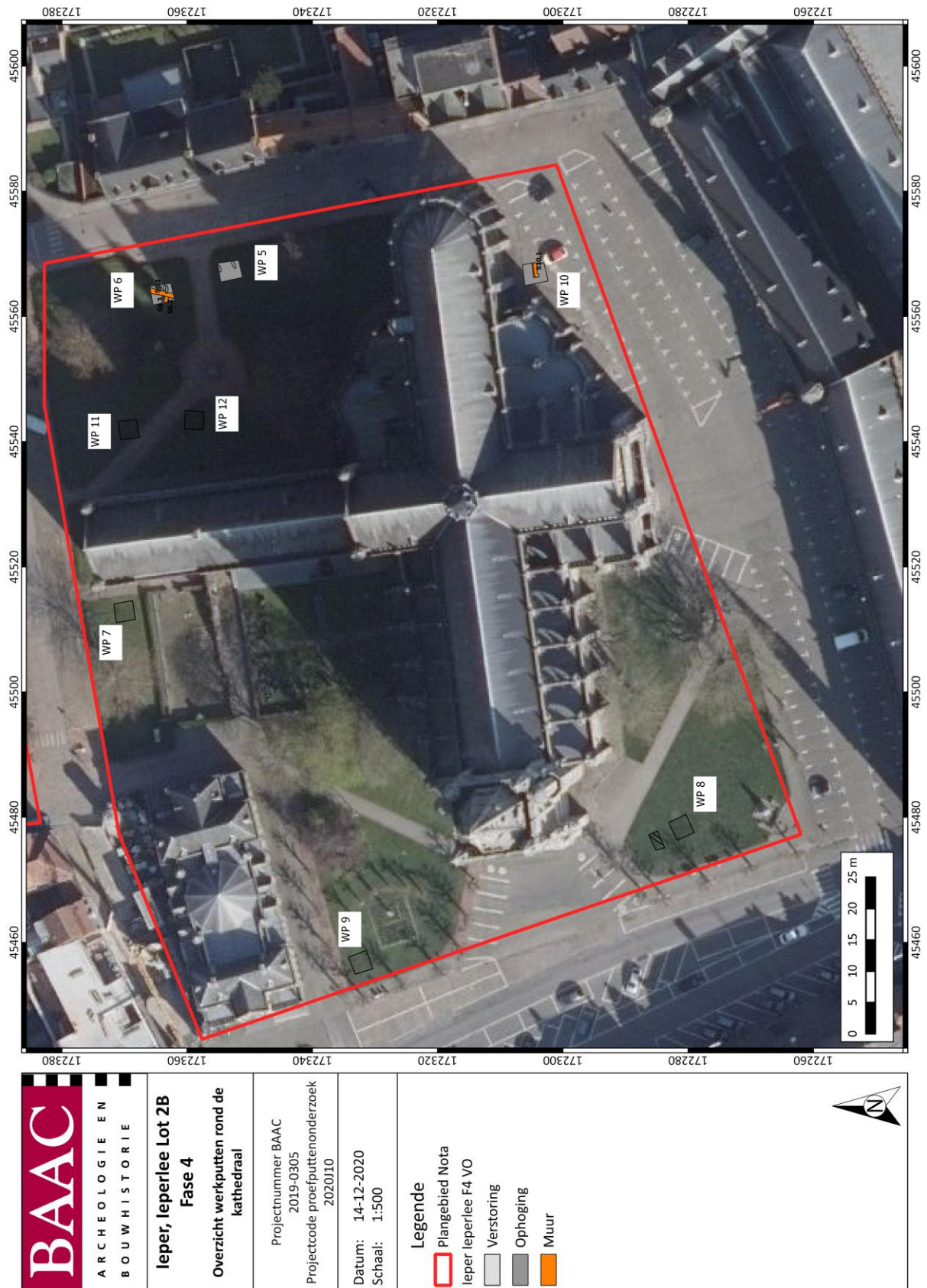
Er werden tijdens het vooronderzoek 12 werkputten aangelegd (Plan 3 en Plan 4).

De proefputten werden aangelegd met behulp van een rupskraan met een gladde graafbak van 1.5 m. Van alle proefputten werden overzichtsfoto's gemaakt. De proefputten en sporen werden ingetekend door middel van een GPS van het type Geomax Zenith 25 PRO en gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen. Indien een spoor zich tegen de putwand bevond, werd het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Sporen-, foto- en vondstenlijsten werden digitaal geregistreerd in het veld. Gebruik makend van een GIS-omgeving werden de verzamelde data verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk grondplan.

¹⁴ VAN DENHAUTE 2018, p.34

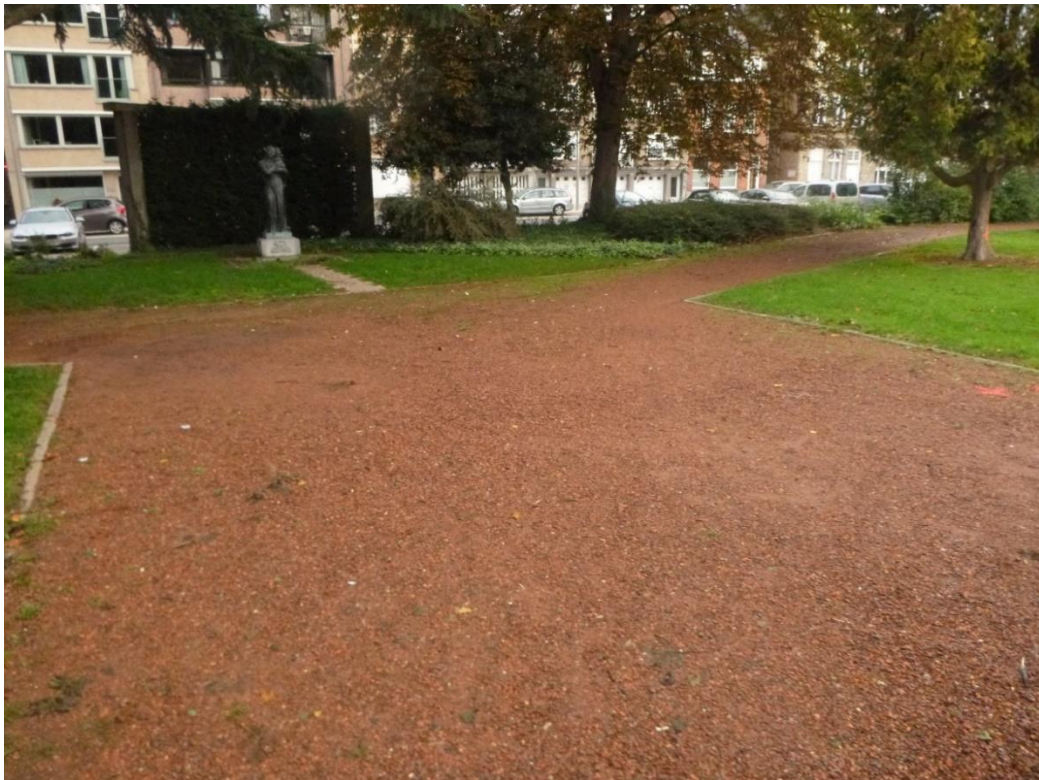
Plan 3: Plangebied vooronderzoek met uitgevoerde werkputten ter hoogte van het Astridpark
(digitaal; 1:1; 23-10-2020)

Plan 4: Plangebied vooronderzoek met uitgevoerde werkputten ter hoogte van de Sint-Maartenskathedraal (digitaal; 1:1; 14-12-2020)

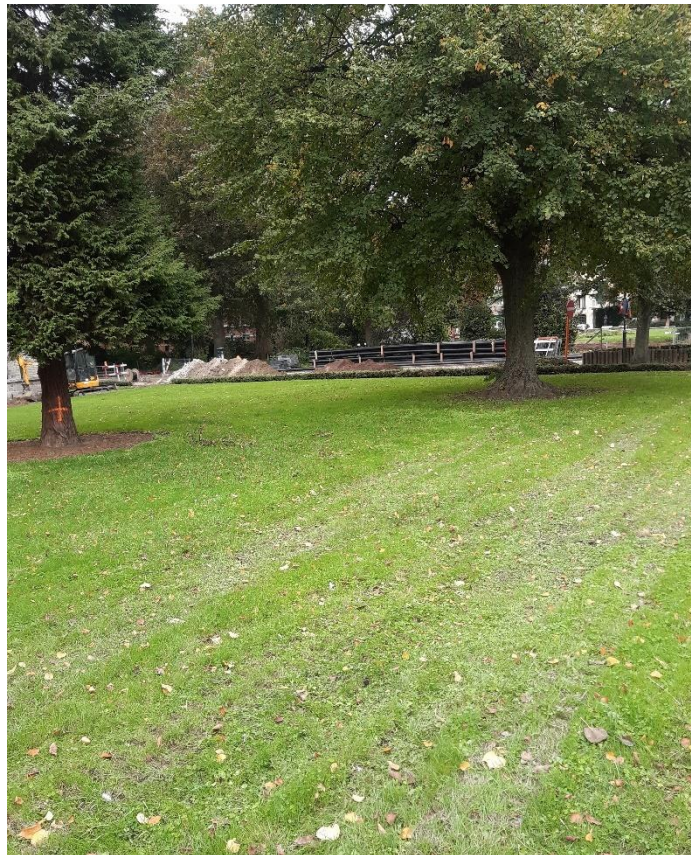
Figuur 8: Centrale deel van het Astridpark, foto richting zuidoosten.

Figuur 9: Zone ter hoogte van werkput 1 met de aanwezigheid van de rode schist-verharding van de huidige wandelpaden. Foto richting noorden.

Figuur 10: Locatie werkput 5 en 11.

Figuur 11: Locatie werkput 6

Figuur 12: Zicht op het Iers monument, centraal op grasveld ten oosten van de kerk.

2.1.5 Afwijkingen

Afwijkingen t.a.v. de CGP

Het onderzoek werd uitgevoerd volledig conform de Code van Goede Praktijk.

Afwijkingen t.a.v. de specifieke methodologie

De proefputten werden min of meer aangelegd op de voorgeschreven locaties zoals beschreven in het programma van maatregelen. De voorgeschreven diepte was echter wel afwijkend daar de geplande werken voor de groenzone maar een verstoringsdiepte van 30 cm gaan veroorzaken in plaats van 1 m zoals beschreven in de archeologienota. Bij aanvang van het vooronderzoek werd in samenspraak met

Jan Decorte afgesproken dat de proefputten voor de groenzone tot een diepte van 60 – mv aangelegd zouden worden (cfr. infra).

Na afloop van het proefputtenonderzoek werd er tussen Jan Decorte, de opdrachtgever en de projectleider beslist om nog twee extra proefputten (WP 11 en 12) te maken ter hoogte van het grasplein ten noordoosten van de kathedraal en ten westen van het Iers monument (cfr. infra).

2.1.6 Inbreng specialisten en externe wetenschappelijke begeleiding

Tijdens het vooronderzoek werd advies ingewonnen van Jan Decorte, erfgoedcoördinator van de onroerenderfgoeddienst bij CO7.

2.2 Assessment

2.2.1 Landschappelijke en aardkundige situering

Het westelijk deel van het plangebied is gelegen in de alluviale vlakte van de Ieperlee. De oostelijke helft is net iets hoger gelegen in het landschap op de rand van deze vlakte. Voor meer informatie omtrent de landschappelijke en aardkundige situering wordt verwezen naar hoofdstuk 3: Assessmentrapport: Landschappelijke analyse van de archeologienota.

2.2.2 Sporen en structuren

Manifestatie archeologische site aan huidig oppervlak

Ter hoogte van het Astridpark werden rioleringswerken uitgevoerd. Bij een eerste terreinverkenning voorafgaand aan het proefputtenonderzoek werd er op deze plaats een menselijk dijbeen aangetroffen en een Britse veldfles uit de Eerste Wereldoorlog.

Stratigrafie van de site

De stratigrafie van de site varieerde per werkput. Proefputten 1, 2 en 4 ter hoogte van het Astridpark hadden dezelfde stratigrafie waarbij de bovenste 60 cm opgebouwd was uit een recente, puinige ophoging. Proefputten 7, 8 en 9 rondom de Sint-Maartenskerk hadden eveneens dezelfde stratigrafie, met een ophogingspakket tot een minimale diepte van 60 cm – mv. Ter hoogte van werkput 3 werd een relevant archeologisch niveau aangetroffen op 50 cm diepte – mv. Ter hoogte van werkputten 5, 6 en 10 werd op een diepte van 60 cm – mv een relevant archeologisch niveau aangetroffen. Aangezien de ontgravingsdieptes relatief ondiep waren, werd in geen enkele werkput de moederbodem bereikt. Er werd ter hoogte van werkput 5 en 6 met een boring gepoogd om de top van de moederbodem op te sporen, maar deze kon echter niet bereikt worden vanwege het aanwezige puin en/of skeletmateriaal. Werkputten 11 en 12 waren verstoord tot een diepte van 1.3 m. In elke werkput werd steeds één vlak aangelegd.

Resultaten per werkput

Zone Astridpark

Werkput 1

Het bovenste pakket (ca. 30 cm) werd gevormd door een fijne rode schist van het wandelpad. Onder dit wandelpad werd over de gehele werkput een puinpakket met tal van baksteenfragmenten aangetroffen. De werkput werd aangelegd tot een diepte van 60 cm – mv (17.60 +TAW), waar zich een vullingslaag manifesteerde met donkergrijs kleiig zand met veel bouwpuin.

Figuur 13: Overzichtsfoto werkput 1.

Figuur 14: Profiel in werkput 1: schist met onderliggend puinpakket.

Werkput 2

Werkput 2 was gelegen ter hoogte van een grasveld in de noordoostelijke hoek van het Astridpark. De teelaardelaag werd gekenmerkt door tal van boomwortels en de resten van een boomstronk. Dit waren overblijfselen van een boom die recent bij een storm afgebroken was. Rondom de boomwortels en onder de teelaarde was eenzelfde puinpakket aanwezig als in werkput 1. De werkput werd aangelegd tot een diepte van 60 cm – mv (17.70 +TAW).

Figuur 15: Overzichtsfoto werkput 2 met het kenmerkende puinpakket en de vele boomwortels

Figuur 16: Detail van de aanwezig boomwortels bij de aanleg van het vlak ter hoogte van werkput 2

Werkput 3

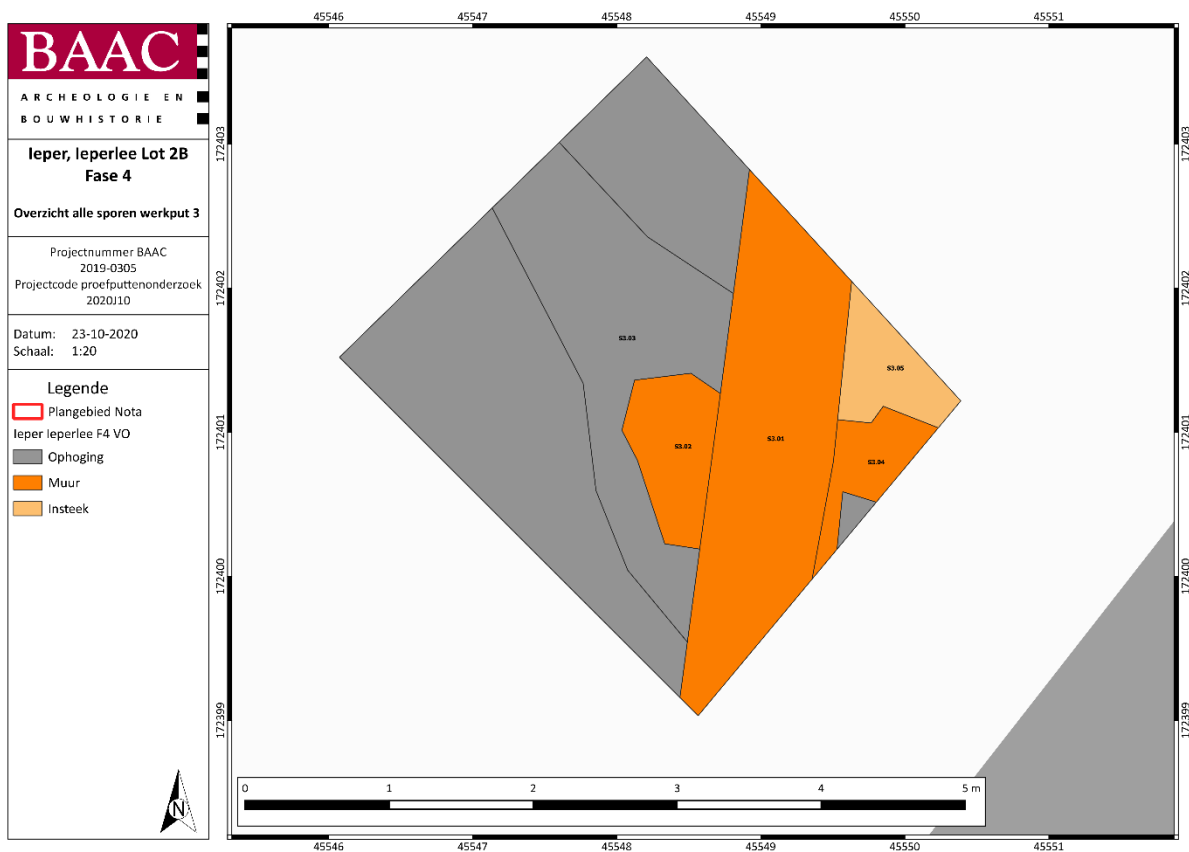
Deze werkput bevond zich aan de zuidoostelijke rand van het Astridpark en werd gekenmerkt door een heel andere opbouw dan de twee voorgaande werkputten. Na het verwijderen van de rode schist (ca. 30 cm) kwam op een diepte van 17.83 m + TAW (ca. 50 cm – mv) een muurfragment (S.3001) tevoorschijn. Rondom de muur werd verdiept tot een diepte van ca. 60 cm – mv. De muur was N-Z georiënteerd doorheen de werkput. Rondom de muur kon een onregelmatige donkerbruinzwarte laag geïdentificeerd worden waarbij tal van sintels aanwezig waren. Verder werd de mogelijke insteek van de muur aangesneden. Deze was zandig van textuur en had een bruingeelgrijze kleur. Bij het vrijleggen van de muur werden enkele fragmenten aardewerk, bot en glas ingezameld. Het aardewerk betrof een gemengd ensemble met stukken zowel uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijden.

Figuur 17: Overzichtsfoto werkput 3 met de aangetroffen muur(S.3001).

Figuur 18: Detail aangetroffen muur (S.3001) in werkput 3

Plan 5: Sporenplan ter hoogte van werkput 3 (digitaal; 1:1; 23-10-2020)

Werkput 4

Deze werkput bevond zich in de zuidwestelijke zone van het Astridpark. Om na te gaan of er ook bebouwing of andere sporen aanwezig waren aan de straatkant (zoals bij werkput 3) werd een smalle sleuf van 1.5 m breedte en 10 m lang vanaf de ingang van het park getrokken tot aan de werkput. Onder de schist (ca. 30 cm) werd een gelijkaardig puinpakket aangetroffen als in werkputten 1 en 2. Deze verstoring kon tot een diepte van 60 cm – mv (17.40 +TAW) waargenomen worden, waarop de aanlegdiepte van de werkput werd bereikt.

Figuur 19: Aanleg van de lange sleuf ter hoogte van werkput 4.

Figuur 20: Overzichtsfoto werkput 4.

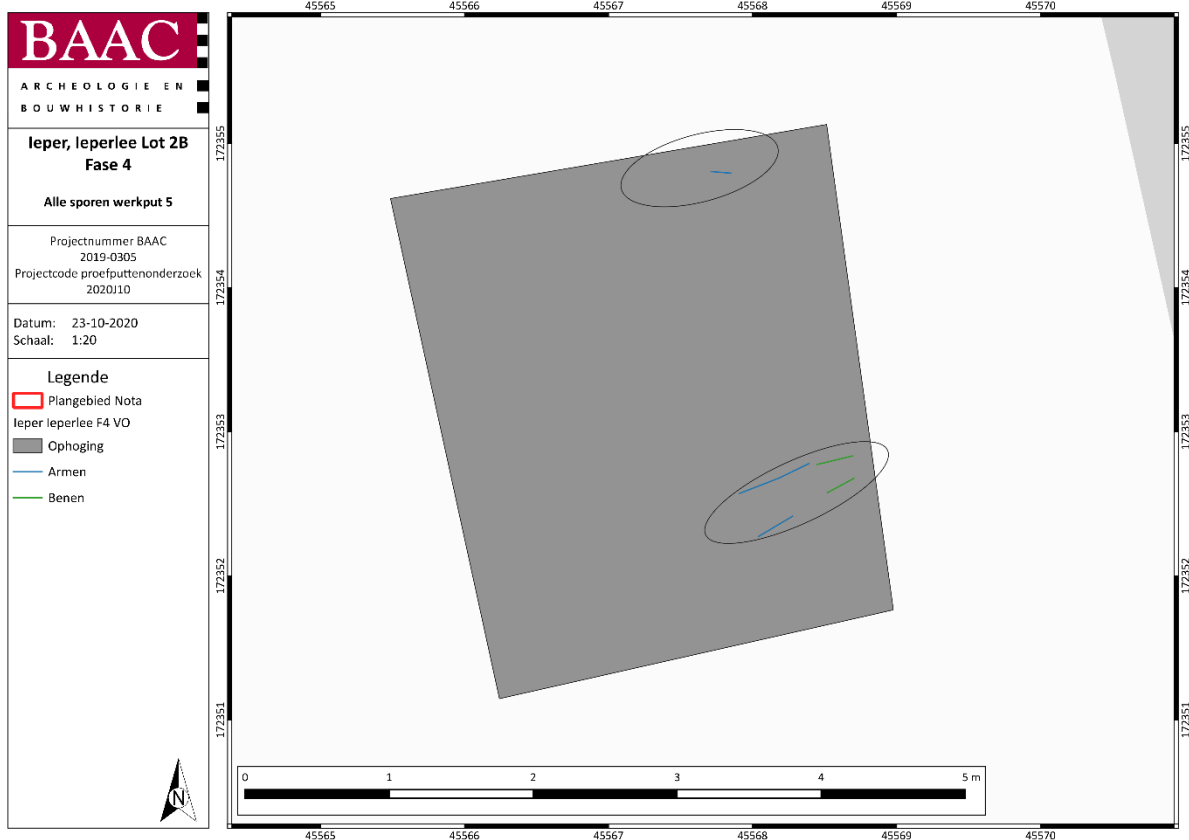
Zone rond Sint-Maartenskathedraal

Werkput 5

Deze werkput werd aangelegd op het grasplein ten noordoosten van de Sint-Maartenskathedraal nabij het Iers monument. De maaiveldhoogte bedroeg hier 18.75 m TAW. In deze werkput werd eveneens verdiept tot 60 cm – mv. De eerste 60 cm kenmerkte zich door een homogeen donker pakket waarbij tal van los menselijk botmateriaal aangetroffen werd. De teelaarde werd minutieus verwijderd en bij elke laag die afgegraven werd, werd metaaldetectie toegepast. In de bouwvoor konden verschillende kogels en een ontsteker aangetroffen worden. Verder werden enkele fragmenten aardewerk aangetroffen. Op een diepte van 60 cm – mv werd in de zuidoostelijke hoek van de werkput een eerste inhumatie aangetroffen. Het individu was met het hoofd richting de kerk (het westen) georiënteerd zoals bij Christelijke traditie gebruikelijk was. In de noordelijk wand van de werkput werd een tweede individu aangetroffen. De werkput werd in overleg niet verder verdiept.

Figuur 21: Overzichtsfoto werkput 5

Plan 6: Sporenplan ter hoogte van werkput 5 (digitaal; 1:1; 23-10-2020)

Werkput 6

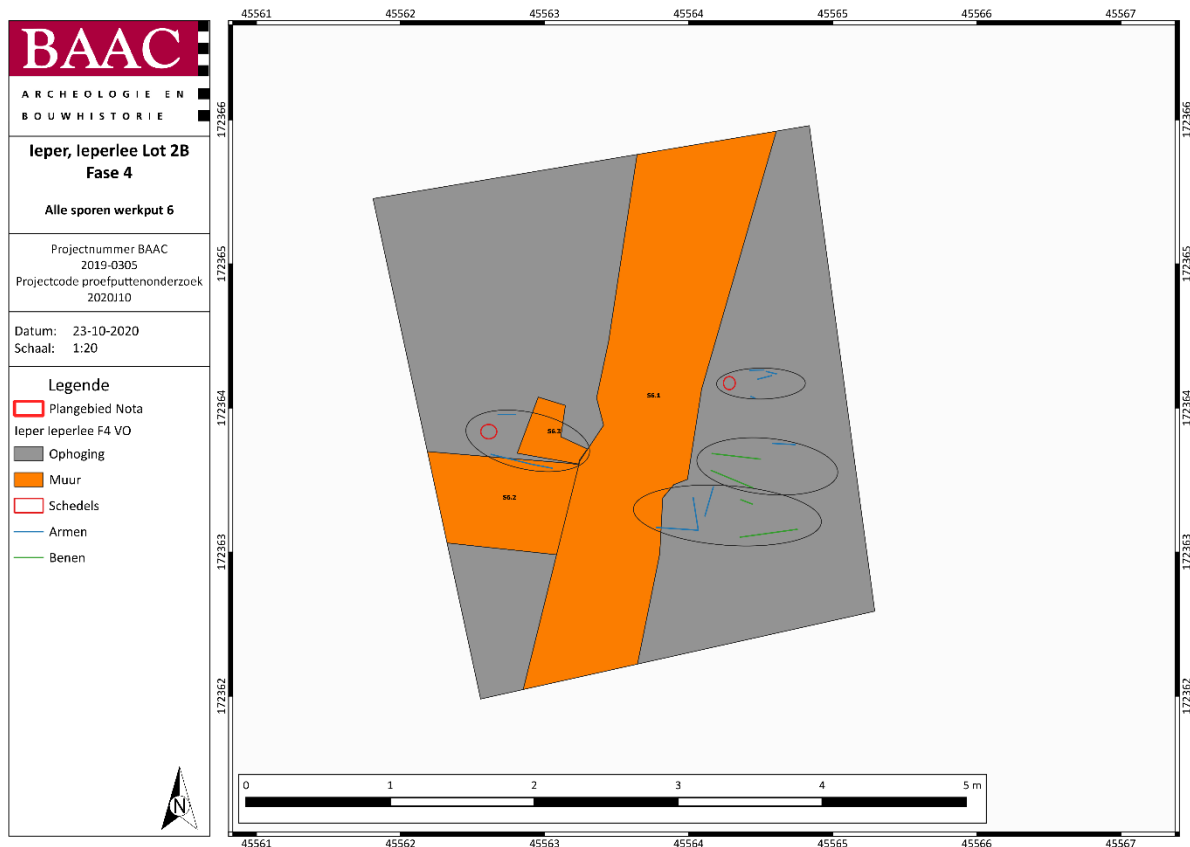
Werkput 6 werd eveneens aangelegd op het grasplein ten noordoosten van de Sint-Maartenskathedraal nabij het Ier monument. De maaiveldhoogte bedroeg 18.56 m + TAW. Er werd verdiept tot 60 cm – mv. In het centrale deel van de werkput werd opnieuw een zware muur (S.6001 & 6002) aangetroffen (50 cm – mv) welke een hoek maakte richting het westen. Op hetzelfde niveau van de muur en onder de muur konden verschillende inhumaties vastgesteld worden. Ook deze waren west-oost georiënteerd. De werkput werd in overleg niet verder verdiept.

Figuur 22: Overzicht werkput 6 met de aangetroffen muur (S.6001 & 6002) .

Figuur 23: Overzichtsfoto werkput 6 met muurresten (S.6001 & 6002) en skeletten.

Plan 7: Sporenplan ter hoogte van werkput 6 (digitaal; 1:1; 23-10-2020)

Werkput 7

Deze werkput was gelegen ten zuiden van het Astridpark net ten noorden van de ruïnes van het vroegere klooster. De teelaarde werd minutieus verwijderden de werkput verdiept tot 60 cm diepte (17.47 +TAW). Net onder de teelaarde was een sterk verstoord puinpakket aanwezig tot de beoogde ontgravingsdiepte.

Figuur 24: Overzichtsfoto werkput 7 met het kenmerkende puinpakket

Werkput 8

Werkput 8 werd aangelegd op het grasveld ten zuidwesten van de Sint-Maartenskathedraal. In eerste instantie werd de werkput iets noordelijker aangelegd, echter werd er vanaf enkele cm diepte de aftekening waargenomen van een leiding. De werken werden hier gestaakt en de werkput werd iets zuidelijk verplaatst. De werkput werd verdiept tot 60 cm (17.75 +TAW) waarbij er enkel een ophogingspakket aangesneden werd. In dit ophogingspakket kon wel tal van los menselijk bot ingezameld worden.

Figuur 25: Begin aanleg van werkput 8 waarbij de aftekening van een leiding zichtbaar was.

Figuur 26: Overzichtsfoto werkput 8.

Werkput 9

Werkput 9 was gesitueerd in het grasveld ten noordwesten van de Sint-Maartenskathedraal en ten noorden van werkput 8. Net zoals bij werkput 8 werd hier tot 60 cm diepte (17.40 +TAW) een donkerbruin ophogingspakket aangesneden met tal van wortels. Los bot werd in dit pakket echter niet aangetroffen.

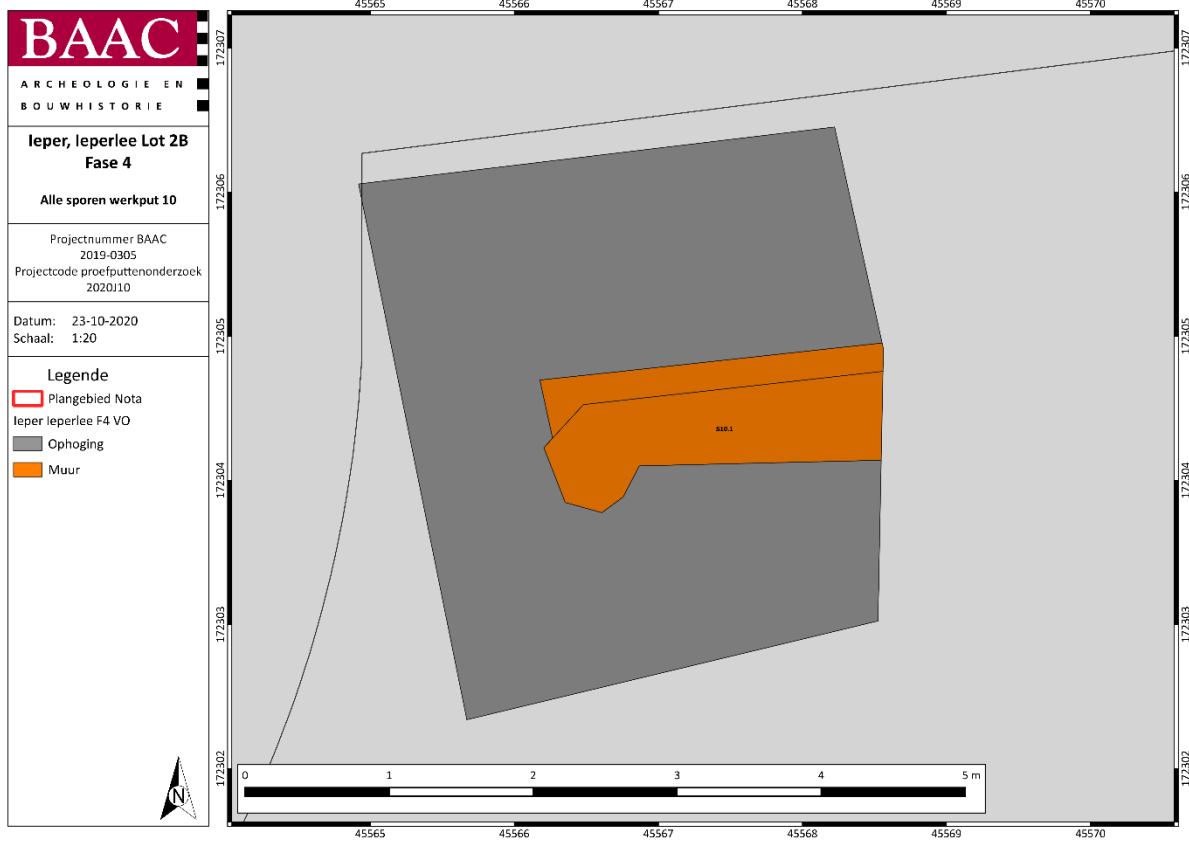
Figuur 27: Overzichtsfoto werkput 9

Werkput 10

Deze werkput was niet voorzien in het PvM, maar werd toegevoegd aan het onderzoek na overleg met Jan Decorte met het doel een zicht te krijgen op het bodemarchief ten zuiden van de kathedraal. De put bevond zich ter hoogte van het voetpad en de weg in de zuidoostelijke hoek van het plangebied, tegen de kathedraal aan. De proefput was 3.30 m x 3.70 m. Onder de kassei-verharding kon een puinpakket vastgesteld worden. Echter werd op 60 cm diepte (18.46 +TAW) een muur aangetroffen. Het noordelijk deel van de proefput werd nadien verder verdiept tot 1.30 m onder maaiveld. Op deze diepte werd de fundering van de muur aangetroffen, alsook twee menselijke schedels die schijnbaar in situ aanwezig waren samen met houtwerk, vermoedelijk restanten van de doodskisten. Vrijwel meteen na het verdiepen begon de werkput onder te lopen met grondwater. Een registratie van de resten was bijgevolg niet meer mogelijk. Een foto werd eveneens niet gemaakt omdat geen enkel spoor nog zichtbaar was.

Figuur 28: Overzichtsfoto werkput 10 met de aanwezige restant van een muur centraal in de werkput en met een W-O oriëntatie nog voor het verdiepen tot 1.3 m.

Werkput 11

In samenspraak met Jan Decorte, de opdrachtgever en de projectleider werden twee extra proefputten aangelegd ten noordoosten van de kathedraal en ten westen van het Iers monument. Dit om na te gaan of de skeletten, aangetroffen in werkputten 5 en 6 zich ook ter hoogte van deze zone zouden bevinden. De proefput die aangelegd werd had dezelfde lengte en breedte als de voorgaande proefputten, nl. 3 x 3 m.

Al snel bleek dat ter hoogte van de werkput een verstoringspakket aanwezig was met tal van rommel zoals golfplaten, plastic en puin. Dit tot een diepte van 1.30 m (+17.20). Er werd niet verder verdiept.

Figuur 29: Overzichtsfoto werkput (noorden is boven).

Werkput 12

Deze proefput werd eveneens extra aangelegd, zoals werkput 11. Ook hier werd tot 1.30 m (17.30 +TAW) verdiept en werden enkel puinige ophogingslagen aangetroffen.

Figuur 30: Overzichtsfoto werkput 12 (noorden is onder).

Figuur 31: Detail puin (golflaten en bouwpuin) uit het vullingspakket van werkput 12.

Eerste Conclusies

Op basis van de verzamelde gegevens kan een globaal beeld verkregen worden van de stratigrafie binnen het onderzoeksterrein:

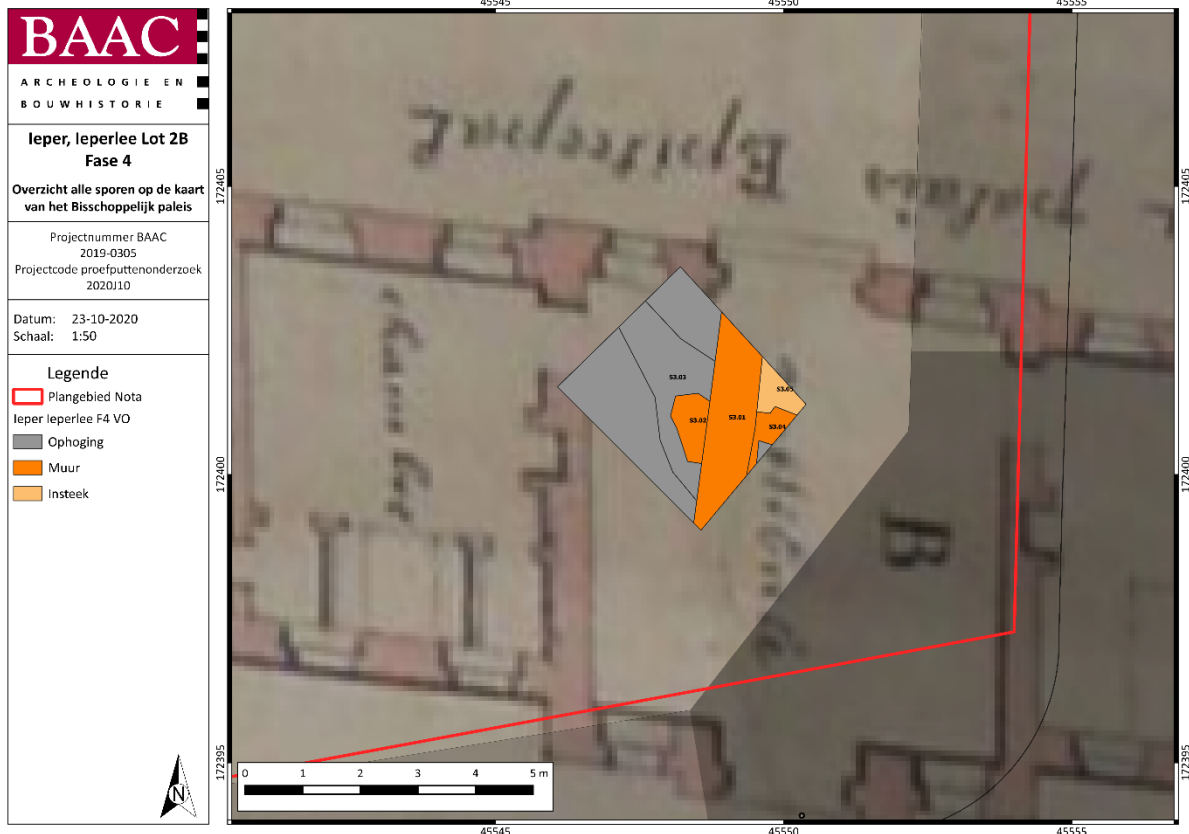
- Ter hoogte van het Astridpark kon in werkputten 1, 2 en 4 dezelfde stratigrafie aangetroffen worden. Onder de aanwezige rode schist bevond zich steeds een puinpakket tot minstens 60 cm diepte. Hier en daar waren wortels aanwezig van de bomen en andere beplanting. Werkput 3 vormde een uitzondering waarbij 10 cm onder de rode schist, op ca. 50 cm diepte een muurrestant aangetroffen werden. Rondom de muur bevonden zich enkele donkere lagen. Het puinpakket was hier in mindere mate aanwezig.
- Ter hoogte van het grasveld ten oosten van de kathedraal werden werkput 5 en 6 aangelegd. Het bovenste pakket, een ophogingslaag bestond uit een donker bruine kleur en was vrij homogeen met weinig inclusies. Tal van los menselijk bot werd aangetroffen bij het verdiepen van de werkput. Vanaf een diepte van 60 cm werd het eerste archeologisch niveau aangesneden met daarin inhumaties en muurresten. Beide werkputten werden in overleg niet meer verdiept.
- Werkput 7 kende eveneens een zware verstoring met tal van puin en schroot. Resten van het aangrenzende klooster werden ondanks de verwachting niet gedaan. De puinlagen reikten tot minstens 60 cm diep.
- Werkputten 8 en 9 bevonden zich ten oosten van de kathedraal op een opgehoogd grasveld. Ook hier was de stratigrafie gelijkaardig aan deze van werkputten 5 en 6. Tot 60 cm diepte werd er enkel ophoging aangesneden. In dit pakket bevonden zich tal van wortels. In werkput 8 werd wel tal van los bot aangetroffen maar geen delen in anatomisch verband.

- Werkput 10 werd eveneens gekenmerkt door een zwaar puinpakket net onder de kasseien. Op 60 cm werden nog restanten van een muur aangesneden welke zijn fundering had op 1.30 m diepte en waar nog twee schedels werden aangetroffen.
- Werkputten 11 en 12 waren ten westen gelegen van werkputten 5 en 6 maar de bodemopbouw was hier volledig anders. De bodem was in beide proefputten verstoord tot een minimale diepte van 1.3 m.

Beschrijving sporenbestand

In totaal werden tijdens het veldonderzoek negen spoornummers uitgeschreven. Het merendeel van deze sporen omvatte muurresten. In werkputten 1, 2, 4, 7,8 en 9 werden geen sporen toegekend aangezien in deze putten enkel puinlagen tevoorschijn kwamen. De negen sporennummers werden uitgeschreven in werkput 3, 6 en 10.

Ter hoogte van werkput 3 werden vijf sporen uitgeschreven. S.3001 behoort tot de noord-zuid georiënteerde muur. De breedte van de muur bedroeg 83 cm. De muur liep zowel ten noorden als ten zuiden nog verder. Het gebruikte bouw materiaal voor deze muur waren zowel rode als gele bakstenen waarbij de afmeting van de gele baksteen 27x14x6 cm bedroeg. De afmetingen van de rode baksteen waren 27.5x14x6 cm. De gebruikte mortel was een zandmortel met kalk. Het verband tussen de stenen was afwisselend lang-kort en de muur was voor minstens 3 lagen bewaard. Wanneer dit spoor wordt geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 is te zien dat zowel de oriëntatie van de aangetroffen muur vrijwel volledig overeenkomt met de weergave op de kaart, maar de inplanting niet helemaal strookt. In realiteit moet de weergave op de kaart dus iets meer naar het oosten gelegen hebben, vanwege het georefereren komt de locatie van de aangetroffen muur en de muur weergegeven op de historische kaart bijgevolg niet volledig overeen.

Plan 9: Werkput 3 geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 (analoog; 1:1; 23-10-2020)

S.3002 was een muursegment welke zich tegen S.3001 bevond. Hierbij gaat het om een rechthoekige brok bakstenen waarbij betonmortel gebruikt is. S.3003 was een onregelmatige donkerbruinzwarze laag. Tal van sintels konden aangetroffen worden in deze laag, naast verschillende baksteenfragmenten, ijzerslakken en aardewerk. S.3004 betrof opnieuw een muurrest, hoogstwaarschijnlijk van een soort riolering. Er werd opnieuw gebruik gemaakt van rode en gele baksteen. De gele baksteen had als afmetingen 19x11x6 en de rode baksteen 24x12x6. Ook hier werd gebruik gemaakt van een zandmortel met kalk. S.3005 tenslotte was de insteek van de muur (S.3001). De textuur was zandig en had een bruin, geel, grijzige kleur. In deze insteek kon mortel, aardewerk en baksteen herkend worden.

Ter hoogte van werkput 6 werden drie sporen uitgeschreven. Hierbij ging het steeds om muren. S.6001 was een lineaire muur van ca. 77 cm dikte. De muur had een noord-zuid verloop waarbij er een lichte afwijking was richting het noordoosten-zuidwesten. De muur bestond ook hier uit rode en gele baksteen waarbij de breedte van de rode baksteen 9 cm bedroeg en de dikte 6. De gele baksteen had als afmetingen 17.5x9x5 cm. Er werd gebruik gemaakt van een zandige kalkmortel. De muur liep door over de gehele lengte van de werkput. S.6002 was opnieuw een lineaire muur en een haakse aftakking van S.6001. De baksteen die hier gebruikt werd was opnieuw afwisselend rood en geel en hadden als afmetingen 13.5 cm in breedte en 4 cm dikte voor de rode baksteen en 23.5x11x5 cm voor de gele baksteen. S.6003 tenslotte omvatte een muurfragment wat leek op een klein bakje. Er werd gebruik gemaakt van gele baksteen met een breedte van 10.5 cm en dikte van 5.5 cm samengehouden met een zandige kalkmortel.

Wanneer de muurresten geplot worden op de historische kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 is duidelijk te zien dat een hoek van de koer aangesneden werd in de proefput. Opnieuw komt de overlapping niet volledig overeen door een afwijking in het georefereren van het plan. Er kan algemeen wel aangenomen worden dat de historische kaart een zeer nauwkeurige weergave is van de realiteit omstreeks 1714.

Plan 10: Werkput 6 geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 (analoog; 1:1; 23-10-2020)

Ter hoogte van werkput 10 werd een west-oost georiënteerde muur aangetroffen uit ijzerhoudende zandsteen en rode baksteen. Harde kalkmortel werd gebruikt. De muur was aan de westkant afgebroken en was erg verrommeld. De muur omvatte duidelijk recuperatiemateriaal van een oudere periode (ijzerhoudende zandsteen). De fundering van de muur kon gevonden worden op een diepte van 1.30 m. De muur was bijgevolg voor 70 cm bewaard. De muur kan vooralsnog niet gelinkt worden aan een bepaalde constructie.

Beschrijving individuen

Ter hoogte van werkput 5 en 6 werden zes individuen aangetroffen. Deze zullen hier kort beschreven worden. De skeletformulieren worden in bijlage meegegeven.

Ter hoogte van werkput 5 konden twee individuen (respectievelijk individu 1 en 6) aangetroffen worden op een diepte van enerzijds 17.98 m + TAW en 18.07 m + TAW. Individu 1 werd aangetroffen in de zuidoostelijke hoek van de werkput. Het individu was op de rug gelegen en had een west-oost oriëntatie waarbij het hoofd in het westen lag. Het gaat om een volwassen individu waarbij enkele delen van het skelet ontbreken. Mogelijk bevinden het hoofd en de nekwerfels zich meer richting het oosten, in de wand van de proefput. De armen lagen langs het lichaam. De handen waren afwezig maar mogelijk bevindt de rechterarm en hand zich deels in de wand van de proefput.

Individu 6 bevond zich in de noordelijke wand van de proefput en leek niet zo goed bewaard te zijn. Er werd bijgevolg gewacht tot de fysisch antropoloog dit skelet kon vrijleggen, vandaar dat dit skelet individu nummer 6 kreeg. Bij dit individu werden enkel een deel van de ribben, ruggenwervels, sleutelbeen en heiligbeen aangetroffen. Mogelijk bevindt de overige helft zich in de putwand van de proefput. Op basis van de beenderen kon er wel vastgesteld worden dat het om een volwassen individu ging waarbij de oriëntatie eveneens west-oost was. Het individu was op de rug gelegen.

Figuur 32: Overzichtsfoto individu 1.

Figuur 33: Overzichtsfoto individu 6.

De overige individuen werden aangetroffen in werkput 6. In deze werkput konden vijf individuen vastgesteld worden. Bij individu 2 kon enkel de aanwezigheid van de schedel, de nekwerfels en de sleutelbeenderen vastgesteld worden. Bovenop de overige delen van het skelet was immers een muur gebouwd die te linken is aan het bisschoppelijk paleis (S 6001). Het individu was op de rug gelegen met een west-oost oriëntatie. De bewaring van de skeletresten was goed. Hierbij ging het om een primair graf met kist van een volwassen individu. Het skelet bevond zich in het westen van de proefput op 18.05 m TAW.

Figuur 34: Overzichtsfoto individu 2.

Individu 3 betrof een primair graf van een volwassen persoon. Deze werd aangetroffen op een hoogte van 17.90 m + TAW. Hierbij waren enkel de dijbenen, bekken en rechter-onderarm bewaard. Ook deze inhumatie werd verstoord door de aanleg van de muur (S 6001) en ligt tussen individu 4 (ten noorden) en 5 (ten zuiden). Het individu was op de rug gelegen en had een oost west oriëntatie waarbij het hoofd in het oosten gelegen was. De armen en benen waren gestrekt en gelegen langs het lichaam.

Figuur 35: Overzichtsfoto individu 3.

Individu 4 betrof het skelet van een kind van ongeveer 6 jaar. Het was ten noorden van individu 3 gelegen en had een west-oost oriëntatie waarbij het hoofd richting het westen georiënteerd was. Het werd aangetroffen op een hoogte van 17.95 m + TAW. Het onderste deel van het lichaam bevond zich in de oostelijke putwand van de proefput. Enkele de schedel, ribben, nekwervels, bovenarmen en deel van de ruggenwervels werden aangetroffen. De bewaring was gemiddeld en de armen waren langs het lichaam gelegen.

Figuur 36: Detail individu 4.

Individu 5 bevond zich in de zuidoostelijke hoek van de proefput, ten zuiden van individu 3. Hierbij ging het opnieuw om een volwassen individu. Het werd aangetroffen op een hoogte van 17.94 m + TAW. Ook bij dit individu was een deel van het skelet verstoord door de aanleg van de muur (S 6001). Enkel de schedel, ribben, schouderbladen met sleutelbeen en de bovenarmen en een klein deel van de rechteronderarm waren bewaard. De bewaring was vrij goed.

De skeletten werden afgedekt met geotextiel en bedekt met zachte aarde alvorens de put werd gedicht.

Figuur 37: Detail individu 5 onder de muur.

De muur (S.6001) aangetroffen in werkput 6 is een *terminus ante quem* voor de skeletten die er onder en naast aanwezig waren. De skeletten kunnen bijgevolg niet jonger zijn dan de muur (ca. 1714). Wat de exacte datering is kon tijdens het proefputtenonderzoek niet bepaald worden.

2.2.3 Vondsten

Administratieve gegevens

Tabel 1: Vondsten

VONDSTCATEGORIE	AANTAL
Aardewerk	127
Menselijk Bot	CA. 5 KG
Metaal	74

Methode en technieken

Per spoornummer zijn alle vondsten bekeken en ingevoerd in de vondstdeterminatietabel. Zo werd eerst gekeken naar de vondstcategorie, vervolgens naar de dominante deelcategorie, waarna de belangrijkste gegevens m.b.t. de vondsten genoteerd werden. Er is ook getracht om de vondsten van een preliminaire datering te voorzien.

Volgende binnen BAAC Vlaanderen aanwezige materiaalspecialisten werden geraadpleegd (zie Tabel 2).

Tabel 2: Geraadpleegde specialisten

VONDSTCATEGORIE	SPECIALIST
MIDDELEEUWS AARDEWERK	O. VAN REMOORTER
METAAL	R. BAKX

Aardewerk

Inventaris

Voor de inventaris wordt verwezen naar de assessmenttabel in bijlage, waarin alle data per vondstnummer is verzameld. Uit deze inventaris blijkt dat tijdens het proefputtenonderzoek 127 aardewerkfragmenten zijn aangetroffen.

Interpretatie

Binnen het aardewerk kunnen volgende aardewerkgroepen herkend worden: gedraaid grijs, hoogversierd en rood aardewerk, steengoed, industrieel witbakkend aardewerk, Werra-aardewerk en steengoed. Het materiaal is doorgaans goed bewaard, maar sterk gefragmenteerd.

Het materiaal dateert globaal genomen in twee perioden, namelijk de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. De ensembles zijn zeer heterogeen, met veel vermengd materiaal. Enkel het materiaal uit werkput 6 was wel homogeen te noemen. Hier werd ook het best bewaarde archeologische niveau aangetroffen met een muur van het bisschoppelijk paleis en tal van individuen. Het aardewerk ter hoogte van deze proefput kon grotendeels gedateerd worden in de 14^e en 15^e eeuw.

Het aardewerk is doorgaans zeer sterk gefragmenteerd. Bij een groot deel van de vondstnummers gaat het vaak om wandfragmenten zonder verdere diagnostische kenmerken. Er konden wel verschillende rand-, oor- en bodemfragmenten herkend worden.

Het aardewerk is doorgaans niet te linken aan sporen en is afkomstig uit de diverse ophogingslagen. Gezien de sterk vermengde contexten en de weinig relevante scherven binnen de vondstensembles is verdere studie niet noodzakelijk. Er kan enkel op basis van de vondsten een ruime datering tussen de late middeleeuwen en de nieuwe tijd gegeven worden voor de verschillende lagen.

Conservatie en behandeling

De ingezamelde vondsten hebben geen conservatie of behandeling nodig.

Potentieel op kenniswinst

Het potentieel van een goed opgegraven aardewerkassemblage is veelzijdig. Eerst en vooral heeft de materiaalcategorie van het aardewerk het potentieel om verschillende ruime chronologische fases op de site te identificeren. Wanneer het aardewerk in associatie met sporen of structuren is aangetroffen is het in sommige gevallen ook mogelijk om verschillende occupatiefasen van elkaar te onderscheiden en dus een beter inzicht te krijgen in de tafonomie, relatieve chronologie en de onderlinge verhouding van deze sporen en structuren op de site. Een vergelijking tussen de typochronologie van het aardewerk en van eventuele structuren is hierbij interessant en aangewezen.

Naast het chronologisch aspect kan aardewerk ook een indicator zijn voor specifieke artisanale en huishoudelijke activiteiten. De materiaalcategorie kan dus bijdragen tot een functionele interpretatie van bepaalde handelingen of processen die zich afspelen op de site.

Als laatste draagt het bestuderen van aardewerkassemblages ook bij tot het beter begrijpen van de verschillende lokale en regionale aardewerktradities.

Helaas is het aangetroffen aardewerk te gefragmenteerd en te weinig talrijk aanwezig om een verdere studie van het materiaal noodzakelijk te maken. Op basis van het assessment op het aardewerk hebben de meeste vondsten hun informatiewaarde reeds behaald. De meeste vondsten kunnen enkel gebruikt worden om de sporen te dateren en een beperkt inzicht te geven in de materiele cultuur van de late middeleeuwen en de nieuwe tijd.

Metaal

Inventaris

Voor de inventaris wordt verwezen naar de assessmenttabel in bijlage (vondstenlijst) waarin alle data per vondstnummer is verzameld. Uit deze inventaris blijkt dat tijdens de prospectie in totaal 74 (fragmenten van) metalen objecten zijn aangetroffen (vijf vondstnummers).

Interpretatie

Het gaat hoofdzakelijk om resten uit waarschijnlijk de Eerste Wereldoorlog, zoals de conservenblikken en een deel van een *trenchtool*, een kleine (meestal) opvouwbare schop. Zoals te verwachten zijn er ook enkele granaatscherven en kogelhulzen aangetroffen. Een aantal bouwelementen (scharnieren, deurslot) zijn mogelijk als gevolg van de zware beschietingen tijdens de oorlog in de grond terechtgekomen.

In de bovenlaag van werkput 5 werden enkele fragmenten van dunne zinken platen aangetroffen, mogelijk afkomstig van grafkisten. Grafkisten met een zinken bekleding werden voornamelijk gebruikt in de eerste helft van de 20e eeuw.

Er is één vondst aangetroffen die met zekerheid in de late middeleeuwen gedateerd kan worden. Het gaat om een koperen munt (PV3).

Conservatie en behandeling

De bewaringstoestand van de metalen voorwerpen varieert van slecht tot goed. Gezien de beperkte kenniswinst van de objecten worden er geen voorwerpen geselecteerd voor een conservatie. Een aantal objecten kunnen gedeselecteerd worden, aangezien een bewaring in een archeologisch depot niet zinvol wordt geacht.

Potentieel op kenniswinst

Op basis van het assessment op het metaal hebben de meeste vondsten hun informatiewaarde reeds behaald. Een aantal vondsten kan een beperkt inzicht te geven in de materiële cultuur van de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. Het gaat hierbij voornamelijk om de scharnieren en het slot. Gezien een goed dateerbare context ontbreekt is de kenniswaarde echter te beperkt.

2.2.4 Stalen

Er werden geen stalen genomen voor verdere natuurwetenschappelijke analyse. Het aanwenden van deze technieken valt niet binnen de doelstelling van dit vooronderzoek.

2.3 Synthese onderzoeksresultaten

2.3.1 Datering en interpretatie onderzoeksterrein en confrontatie met eerder onderzoek

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens kan een eerste inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied. Het studiegebied bevindt zich binnen de historische kern van de stad Ieper. Ieper is gelegen op een zandleemrug die doorsneden wordt door de alluviale vlakte van de Ieperlee. De zandleemrug is een uitloper van de West-Vlaamse heuvels. De topografie ter hoogte van het studiegebied bevestigt dit: de oostelijke helft van het studiegebied is iets hoger gelegen dan de westelijke helft. De verschillen blijven wel vrij beperkt met een maximaal verschil van 1,5m. Bodemkundig bestaat het studiegebied volledig uit bodemtype OB. Het oorspronkelijke bodemtype kon hier niet achterhaald worden gezien de bodem reeds werd verstoord door menselijke ingrepen. Dit is niet verwonderlijk gezien de constante bewoning binnen het studiegebied sinds de vroege middeleeuwen. Op basis van de ligging binnen de vallei van de Ieperlee kan vermoed worden dat het bodemtype oorspronkelijk uit alluviale klei bestond.

De locatie van het studiegebied was ter hoogte van één van de vroegmiddeleeuwse kernen van waaruit de stad zich later ontwikkelde. Het studiegebied was de vermoedelijke locatie van de curtis die bij de Villa Iprensis uit de vroege middeleeuwen hoorde. Rond de 10e eeuw maakte het studiegebied deel uit van het neerhof bij de grafelijke motte. Uit de burchtkapel die op het neerhof stond ontwikkelde zich later de Sint-Maartenskerk met bijhorend kerkhof.

Tijdens de volle middeleeuwen wijzigt de situatie binnen het studiegebied. Begin 11^e eeuw werd de burchtkapel verheven tot de hoofdkerk van Ieper en was er een stichting van seculiere kanunniken aan verbonden met aan het hoofd een proost. De grafelijke motte was op deze locatie intussen opgegeven. Eind 11^e eeuw werd de kerk vernieuwd in Romaanse stijl en werd er huisvesting voor de bedienende priesters, een 'proosdij', aan gekoppeld. Ter hoogte van de Coomansstraat werd in deze periode het 'Schipleet' aangelegd, een gekanaliseerd gedeelte van de rivier Iepere, die vanaf dan bekend zou staan als 'Ieperlee'. Ter hoogte van het Vandenpeereboomplein komt deze uit in de voormalige gracht rond de motteheuvel om dan verder door te stromen naar het noorden. Na een brand midden 13^e eeuw werd een nieuwe en grotere kerk gebouwd naar de Gotische stijl. In de 13^e eeuw werd ook de Heilige Geestkapel gebouwd aan de zuidoostelijke zijde van de kerk. Rond deze kapel bevond zich op basis van het historisch kaartmateriaal vermoedelijk ook een kleiner, apart kerkhof. In de 15^e eeuw werden ook de gebouwen van de Proosdij (Sint-Maartens klooster) vernieuwd.

Aan het noordelijke transept van de kerk werd een vleugel van dit klooster bijgebouwd. De eerste fase van de Kloosterpoort dateert uit ca. 1500. Deze poort gaf toegang tot het domein van het Sint-Maartens klooster. Sporen van het klooster werden tijdens het proefputtenonderzoek niet aangetroffen.

In het westen van het studiegebied bevindt zich het Vandenpeereboomplein. In deze periode liep een rechtgetrokken gedeelte van de Ieperlee voor de westelijke pleinzijde wat platbodems toeliet tot daar te varen om te laden en te lossen. Tot 1663 stroomde hier de Ieperlee, waarna deze overwelfd werd. De Coomansstraat, Boezingepoortstraat en het Sint-Maartensstraatje (Janseniusstraat) worden in deze periode voor het eerst vermeld.

Midden 16^e eeuw werd te Ieper een bisdom opgericht wat het belang van het studiegebied binnen de stad nog deed toenemen. De Sint-Maartenskerk werd tot kathedraal verheven en er werd een bisschoppelijk paleis opgericht. Op basis van het historisch kaartmateriaal werd er eind 16^e eeuw vermoedelijk een eerste fase van dit paleis gebouwd. Eind 17^e eeuw werd dan een tweede fase opgericht. Vermoedelijk werd dit paleis in een derde fase uitgebreid aan de westelijke zijde.

Op historische kaarten (vanaf begin 16^e eeuw) is te zien dat het noorden van het studiegebied eerst in gebruik lijkt te zijn geweest als open ruimte binnen de stad (aanleg moestuinen, aanwezigheid van een rosmolen, bomen, akker)... Het kan zijn dat dit percelen waren van de proosdij en dat deze later tot de bisschoppelijke bezittingen behoorden. Enige tijd later is te zien dat dit land verdwijnt en plaatsmaakt voor de westelijke zijde van het bisschoppelijk paleis en de Franse siertuin die bij dit paleis hoorde. Later evolueert de siertuin tot de 'Openbare Hof' en in de 20ste eeuw tot het huidige Astridpark. Op basis van de kaart uit 1714 van het bisschoppelijk paleis konden twee delen van muren aangetroffen worden die behoren tot het paleis zelf. Ter hoogte van werkput 3 werd de muur tussen de "*vestibule*" en de "*chambre*" aangesneden. Ter hoogte van werkput 6 werd de hoek aangesneden van de "*Cour de l'évêché*" en de "*Basse cour de l'évêché*" (koer van het bisdom)(Plan 9).

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden alle gebouwen binnen het studiegebied (en daarbuiten) verwoest. Tijdens het interbellum werden de meeste van deze gebouwen terug opgebouwd. Hoewel lang werd aangenomen dat het archeologisch potentieel samen met de gebouwen verwoest was kon stadsarcheologisch onderzoek in de tweede helft van de 20^e eeuw aantonen dat dit niet het geval was. De puinlaag ontstaan tijdens de Eerste Wereldoorlog werkt eerder als een beschermend deken waaronder de archeologisch relevante lagen bewaard gebleven zijn. Zo werden tijdens het proefputtenonderzoek muurresten van het bisschoppelijk paleis aangesneden.

Samenvattend kan aan de hand van het bureauonderzoek gesteld worden dat het studiegebied bewoond werd vanaf de overgang van de vroege middeleeuwen naar de volle middeleeuwen. Gedurende de volle en late middeleeuwen werd deze bewoning steeds intensiever. Ook in de nieuwe tijd werd het studiegebied intensief bewoond. De Eerste Wereldoorlog zorgde voor de verwoesting van alle gebouwen op het studiegebied. Hoewel lang werd aangenomen dat dit ook de archeologisch relevante lagen zou aangetast hebben heeft stadsarcheologisch onderzoek in de tweede helft van de 20^e eeuw aangetoond dat dit niet het geval is.

Het proefputtenonderzoek kon voornamelijk meer inzicht bieden in de laat middeleeuwse fase van het plangebied. In twee van de twaalf werkputten werden resten aangesneden van het bisschoppelijk paleis. Het paleis werd opgetrokken in verschillende fasen waarbij op het einde van de 17^e eeuw een nieuwe fase gebouwd werd en gekarteerd werd op een plan van 1714. Nadien werd het paleis aan de westelijke zijde uitgebreid. Het bisschoppelijk paleis wordt weergegeven op een kaart daterend uit 1714. Wanneer de locatie van de aangetroffen muren op deze kaart geplot worden is er geen twijfel mogelijk dat deze historische kaart een correct beeld weergeeft van de realiteit.

Het proefputtenonderzoek kon echter geen informatie bieden over de vroegste ontwikkelingen van de stad en de ontwikkeling van de proosdij. Er kan echter wel gesteld worden dat de aangetroffen individuen ouder zijn dan de muur van het bisschoppelijk paleis.

Sporen van het neerhof bij de grafelijke motte en de gracht werden niet aangetroffen. Resten van de Sceuveldgracht uit de 11^e en 12^e eeuw werden niet gedaan. Dit wil echter niet zeggen dat deze structuren niet aanwezig zijn. Het bureauonderzoek toonde sterke argumenten voor de aanwezigheid van deze structuren. Echter bevinden deze vermoedelijk aanwezige archeologische resten zich dieper dan tot waar de proefputten aangelegd werden en de geplande werken zullen plaatsvinden (60 cm – mv). Uit het verschillend historisch kaartmateriaal kon eveneens vastgesteld worden dat de vroege Sint-Maartenskerk en later kathedraal omringd was door een kerkhof. De verwachte begravingen werden tijdens het proefputtenonderzoek aangesneden. Aangezien deze begravingen aangetroffen werden op een diepte van 60 cm kunnen ze mogelijk geraakt worden bij de geplande werken. Dit wordt in hoofdstuk 2.4.2 verder uitgeschreven en in het bijhorende programma van maatregelen.

Onderzoek naar deze begravingen kunnen een antwoord bieden op vragen omtrent de gezondheid, levensstandaard, ziektes, eetpatroon en dergelijke meer van de lepernaar in vroegere tijden. De

ontwikkeling van de Sint-Maartenskerk uit de burchtkapel bij de grafelijke motte uit de 10^e eeuw geeft aan dat er continue begravingen vanaf de vroegste ontwikkeling van de stad tot eind 18^e eeuw (edict van keizer Jozef II) te verwachten zijn. De skeletten die aangetroffen zijn tijdens het vooronderzoek omvatten het allereerste niveau ofwel de jongste skeletten. Het vele los bot dat aangetroffen werd vooraleer het eerste skelet in anatomisch verband aangetroffen werd doet vermoeden dat de jongste skeletten reeds geruimd geweest zijn. De aanwezigheid van de fragmenten van de zinken kisten, doet echter vermoeden dat het hier om vroeg-20^e-eeuwse inhumaties ging van net voor of tijdens de Eerste Wereldoorlog. Onder de restanten van het bisschoppelijk paleis werden eveneens individuen aangetroffen wat maakt dat deze skeletten zeker te dateren zijn vanaf 1714.

2.3.2 Verwachting archeologisch erfgoed

Tijdens het proefputtenonderzoek kon een archeologisch site vastgesteld worden. In de zuidoostelijke hoek van het Astridpark werd namelijk een deel van een muur van het bisschoppelijk paleis opgegraven. Deze liep zowel richting het noord(oosten) en zuid(westen) verder. Ten noordoosten van de kathedraal werd eveneens een muur van het bisschoppelijk paleis aangesneden. Deze resultaten geplot op de kaart uit 1714 van het bisschoppelijk paleis tonen aan dat deze kaart zeer waarheidsgetrouw is. Bij eerdere onderzoek van BAAC Vlaanderen in de Jansenijsstraat (ID1491)¹⁵ kon eveneens resten van dit paleis aangetroffen worden. Mogelijk bevinden zich nog meerdere architecturale resten van dit paleis, welke na de Eerste Wereldoorlog verwoest werd.

Ter hoogte van de groenplein ten noordwesten van de kathedraal kon een deel van het oorspronkelijk kerkhof vastgesteld worden. Hierbij waren de individuen vrij goed bewaard maar wel deels verstoord door de aanleg van het bisschoppelijk paleis. Er kon eveneens vastgesteld worden dat het kerkhof, richting de kathedraal toe, zwaar verstoord geweest is. Een puinpakket kon tot 1.3 m vastgesteld worden, terwijl de eerste individuen al op een diepte van 60 cm – mv vastgesteld konden worden meer ten westen van de kathedraal. Het kerkhof werd bijgevolg in het recent verleden verstoord, na de heropbouw van de stad in het Interbellum.

2.3.3 Onderzoeksvragen: antwoorden

Onderzoeksvragen Astridpark:

- Zijn er sporen aanwezig van de Sceuveldgracht uit de 11de-12de eeuw? Kunnen deze gedateerd worden? Is een datering van de demping van deze gracht mogelijk?
 - Nee
- Zijn er resten aanwezig van de verdedigingsgracht tussen de grafelijke motte en het neerhof? Kan deze gedateerd worden?
 - Nee
- Zijn er sporen terug te vinden van de demping van deze gracht? Kan bepaald worden wanneer de verdedigingsgracht gedempt werd?
 - Nee

¹⁵ VAN REMOORTER & SADONES 2018

- Zijn er sporen van (laat-)middeleeuwse en post-middeleeuwse bewoning of ambachten terug te vinden? - Zijn er sporen en structuren aanwezig die gelinkt kunnen worden aan het achtererf te zien op historische kaarten?
 - Nee
- Zijn er sporen van nutsvoorzieningen terug te vinden? (Waterput, beerput, waterleiding,...)
 - Nee
- Zijn er sporen terug te vinden van een afbakening met de Surmont De Volsberghestraat zoals te zien op historische kaarten uit de 16de eeuw?
 - Nee
- Zijn er sporen terug te vinden van het bisschoppelijk paleis en bijhorende tuin?
 - Ja, ter hoogte van werkput 3, in de zuidwestelijke hoek van het Astridpark werd een muur aangesneden. Wanneer deze muur geplot wordt op de historische kaarten komt deze overeen met een muur van het bisschoppelijk paleis. Meer bepaald de muur tussen de Vestibule en een aparte kamer.
- Zijn er nutsvoorzieningen terug te vinden die eventueel gelinkt kunnen worden aan deze fase? Op welke diepte worden deze sporen aangetroffen?
 - Aan de muur werd mogelijk een klein muurwerk gevonden die in verband te brengen is met een oud rioleringsysteem dat gebruikt werd voor het bisschoppelijk paleis.

Onderzoeksvragen rondom de Sint-Maartenskerk:

- Zijn er sporen van begraving terug te vinden?
 - Ja, ter hoogte van werkput 5 en 6 werden inhumaties aangetroffen. Ter hoogte van werkput 8 werd los bot ingezameld, maar werden geen resten aangetroffen in anatomisch verband. Er werd bij de drie werkputten steeds verdiept tot 60 cm – mv. Ter hoogte van werkput 10 werden bij de fundering van de muur twee schedels aangetroffen.
- Hoeveel begravingsniveaus zijn er te onderscheiden, welke aanwijzingen zijn er in verband met de verspreiding en de densiteit van begravingen?
 - Het eerste begravingsniveau bevindt zich op 60 cm – mv. Het aantal niveaus werd tijdens het proefputtenonderzoek niet nagegaan aangezien de werken niet zo diep zullen verstoren.
- Op welke diepte bevinden de resten zich? Wat is hun datering?
 - De menselijke resten manifesteren zich vanaf 60 cm diepte tov het huidig maaiveld.
- Komen er oversnijdingen voor?
 - Ja, ter hoogte van werkput 6 worden de inhumaties oversneden door een muur van het bisschoppelijk paleis.

- Wat is het, geschatte, aantal individuen uitgedrukt in minimum aantal individuen per oppervlakte?
 - o In werkput 6 bevonden zich op een oppervlakte van 9 m², 4 individuen. In werkput 5 bevonden zich twee individuen op een oppervlakte van 9 m². Dit aantal betreft enkel het bovenste niveau van het grafveld. Het volledige aantal individuen kan op basis van deze gegevens niet volledig correct vastgesteld worden.
- Zijn er aanwijzingen over de identiteit en/of de sociale status van de overledenen?
 - o Nee
- In welke mate werden de graven geruimd?
 - o In werkput 6 werd er bovenop het grafveld het bisschoppelijk paleis gevestigd. Hierbij zijn de graven mogelijk deels geruimd.
- Hoe is de bewaringstoestand (preservatie) en de volledigheid van de skeletten en aanverwante sporen?
 - o Goed
- Betreft het primaire of secundaire begravingen en waaruit valt dit af te leiden?
 - o Primaire. De resten liggen in anatomisch verband.
- Betreft het enkel- of meervoudige begravingen?
 - o Enkelvoudige
- Betreft het begravingen in volle grond, kisten, bekiste grafkuil, grafkelders...?
 - o Vermoedelijk kisten
- Wat is het fysieke aspect van de eventuele funeraire structuren (vorm, aard, afmeting, materiaalgebruik, assemblage, attributen, uiterlijk aspect van de grafkist, grafkuil grafkelders, grafstenen, knekelput ...)?
 - o Dit kon tijdens het proefputtenonderzoek niet vastgesteld worden.
- Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (spatiale organisatie, bijgiffen, intentioneel begraven gebruiksvorwerpen in aardewerk of metaal, overblijfselen van plantaardig materiaal, positie van het hoofd, lichaam en ledematen, balseming...) en zo ja welke informatie valt hieruit af te leiden? Wat is hun symboliek.
 - o Dit kon tijdens het proefputtenonderzoek niet vastgesteld worden.
- Zijn er aanwijzingen voor een begraving met kledij? Lijkwade? Zijn er bewaarde kledijattributen? textielresten? Wat is hun aard en wat vertellen deze over het individu? - Welke post-depositionele processen kunnen waargenomen worden?
 - o Er werden geen tekenen van inwikkeling aangetroffen.

- Wat is het geslacht, de leeftijd, de lichaamslengte en de gezondheid van de verschillende individuen?
 - Het merendeel van de individuen was volwassen. 1 kind en 1 jongvolwassenen werd gevonden.
- Bevinden er zich binnen de begravingscontext nog resten van grafstenen, of andere sporen van een fysieke aanduiding van het graf?
 - Nee
- Hoe werden secundaire begravingen behandeld? Bestond er een vorm van organisatie (bv selectie van lange botten en schedels), knekelputten bot?
 - Nvt
- Wat is voor elk individu de geschatte staande lichaamslengte? Hoe verhoudt dit zich tot de afmetingen van de eventuele grafkist?
 - Nvt
- Wat is de aard van eventuele pathologische indicatoren op het bot (inclusief tanden) van de afzonderlijke individuen? Kunnen hieruit conclusies getrokken worden mbt ziektes, medische ingrepen, traumatismen, levensstandaard en -hygiëne, beroep of activiteit van het levende individu?
 - Dergelijke indicatoren konden tijdens het proefputtenonderzoek niet vastgesteld worden.
- Kunnen deze pathologische indicatoren op het bot gekoppeld worden aan bepaalde periodes?
 - N.v.t.
- Welke anatomische varianten zijn er zichtbaar op de skeletten?
 - Deze konden in de fase van de proefputten niet vastgesteld worden.
- Bevinden er zich op het skelet nog restanten van nier- of galstenen, cysten.
 - Nee
- Welke aanwijzingen kunnen afgeleid worden uit de aangetroffen skeletten? (Pathologieën, datering, wijze van begraving, oriëntatie,...)
 - Het gaat allemaal op kistbegravingen waarbij de oriëntatie hoofdzakelijk west – oost. Hierbij is het hoofd gelegen in het westen wat gebruikelijk is in de Christelijke traditie.
- Zijn er sporen terug te vinden van de voormalige kerkhofmuur? Zijn er eventueel verschillende faseringen van deze muur terug te vinden?
 - Nee

- Zijn er resten aanwezig van de verdedigingsgracht tussen de grafelijke motte en het neerhof? Kan deze gedateerd worden? Zijn er sporen terug te vinden van de demping van deze gracht? Kan bepaald worden wanneer de verdedigingsgracht gedempt werd?
 - Nee

2.4 Besluit

2.4.1 *Potentieel op kennisvermeerdering*

Toekomstige groenzone rond de Sint-Maartenskathedraal

- In het kader van deze werken is er geen kenniswinst te behalen. Er kon immers verstoring vastgesteld worden tot een diepte van minimaal 60 cm. De geplande werken gaan hier slechts 30 cm diep, waardoor er voldoende buffer is opdat het eventueel aanwezig archeologisch niveau zeker niet geraakt wordt.

Heraanleg Astridpark:

- Ter hoogte van het Astridpark wordt de groenzone heraangelegd. Hierbij worden tal van bestaande bomen behouden en wordt de toekomstige inplanting van het wandelpad zoveel mogelijk aangelegd op het bestaande. In de zuidoostelijke hoek van het park wordt een nieuw monument/podium opgericht. Dit monument zal zich ter hoogte van het voormalige bisschoppelijke paleis bevinden. Resten van het bisschoppelijk paleis werden in deze zuidoostelijk hoek aangetroffen op een hoogte van 17.83 m + TAW. De geplande werken voor het monument zullen 40 cm diep gaan of tot een hoogte van 17.88 m + TAW. Hierdoor is er slechts een buffer van 5 cm op het eerste archeologisch niveau. Aangezien het podium ingepland wordt op het voormalige bisschoppelijke paleis is er een hoog potentieel op kennisvermeerdering. Verder onderzoek kan leiden tot een betere kennis van het bisschoppelijk paleis zelf en haar bewoners.
- In het overige deel van het Astridpark is er geen vermeerdering op kennis. De werken voor de groenzone zijn te beperkt in diepte om eventueel aanwezige archeologische sporen aan te snijden.

Concluderend kan gesteld worden dat de aanleg van de groenzone geen vermeerdering van kennis zal opleveren. De zone voorzien voor het nieuwe monument kan wel kennisvermeerdering opleveren en meer bepaald over de historie van het bisschoppelijk paleis en haar bewoners.

Nieuwe parking ter hoogte van het Iers monument.

- In samenspraak met de opdrachtgever werden de plannen voor de parking gewijzigd. Oorspronkelijk zou de aanleg van de parking de ondergrond tot een diepte van 60 cm verstoren. Hierbij zou het archeologisch niveau met zekerheid geraakt worden. Echter werden de plannen na afloop van het proefputtenonderzoek gewijzigd waarbij de parking in ophoging aangelegd zal worden. De maximale diepte van de parkeerzone met verharding zal gaan tot een TAW waarde van + 18.29 m. Dit zorgt er voor dat er een minimale buffer is van 20 cm ten opzichte van het eerste archeologisch niveau. Hierdoor zal het archeologisch niveau tijdens de werken hoogstwaarschijnlijk niet geraakt worden. Ter hoogte van werkputten 11 en 12 kon een zwaar verstoringspakket vastgesteld worden tot een diepte van 1.30 m.

- Bij de aanleg van de parking wordt het bestaande lers monument verwijderd en verplaatst richting het noorden. Op dit moment is het nog niet duidelijk hoe dit lers monument gefundeerd is. Bij de afbraak zal de funderingswijze nagekeken worden en gekopieerd worden op de nieuwe staanplaats. Mogelijk wordt bij het verwijderen en bij het plaatsen het archeologisch niveau geraakt. Er worden voor de parking ook twee zones voorzien voor groenaanleg met de aanplanting van een nieuwe boom.

Concluderend kan gesteld worden dat het merendeel van de toekomstige werken het archeologisch niveau hoogstwaarschijnlijk niet zal gaan verstoren, aangezien deze maximaal tot een TAW van + 18.29 m zullen reiken en de hoogste sporen zich op 18.09 +TAW bevinden. Echter kan hierover geen 100% zekerheid gegeven worden. Mogelijk bevinden de architecturale sporen en menselijke resten zich op bepaalde plaatsen toch hoger dan aangetroffen tijdens het proefputtenonderzoek. Bijgevolg wordt geopteerd om de afgraving van de zone van de toekomstige parking archeologische te laten begeleiden door een erkend archeoloog. Indien hierbij menselijke resten aangetroffen worden en/of andere architecturale resten (zoals van het bisschoppelijk paleis), kan dit op een gedegen manier geregistreerd worden.

2.4.2 Afweging noodzaak verder onderzoek

Naar aanleiding van de uitgevoerde vooronderzoeken is er voldoende informatie over de aanwezigheid van een archeologische site. Het kennispotentieel kon onvoldoende bepaald worden. Verder onderzoek is in bepaalde zones aangewezen:

Nieuwe parkeerzone ten noordoosten van de Sint-Maartenskathedraal

- Ter hoogte van de zone van WP 11 en 12 dient geen verder onderzoek te gebeuren in het kader van deze geplande werken
- Aangezien het archeologisch niveau zich ter hoogte van de nieuwe parkeerzone al op +18.09 m TAW bevond, werden de werken ter hoogte van de parkeerzone in samenspraak met de opdrachtgever gewijzigd. De dikte van de verharding blijft 35 cm maar de parkeerzone zal nu in ophoging aangelegd worden waardoor een minimale buffer van 20 cm wordt gecreëerd. De maximale diepte van de geplande parkeerzone zal in het zuiden 18.57 m + TAW zijn. Centraal 18.43 m + TAW en in het noorden 18.29 m + TAW. Hierdoor is de minimale buffer 20 cm en meer. Echter kan niet met volledige zekerheid aangetoond worden dat de menselijke of andere resten zich toch niet hoger manifesteren dan + 18.09 m TAW. Deze kunnen bijgevolg toch nog geraakt worden bij de werken.
- Bij de aanleg van de parking worden ook twee zones voorzien voor de aanplanting van twee bomen. Deze werken zullen het archeologisch niveau misschien kunnen raken en bijgevolg een nieuwe impact kunnen veroorzaken. Het lers monument dient eveneens verplaatst te worden. Dit zal zich ten noorden van de toekomstige parking bevinden. Op het moment van schrijven is het nog niet duidelijk hoe diep het monument gefundeerd zal worden. Dit is afhankelijk van hoe het vandaag gefundeerd is. Wanneer het lers monument verwijderd wordt zal de toekomstige diepte afhangen van de bestaande fundering. Omdat er bijgevolg niet met zekerheid gezegd kan worden tot hoe diep deze fundering gaat, is er een mogelijke impact bij het verwijderen en plaatsen van het monument.

Concluderend kan gesteld worden dat de geplande werken voor de nieuwe parking met bijhorende bomen en verplaatsing van het lers monument als werfbegeleiding onderzocht moeten worden. Deze werfbegeleiding dient uitgevoerd te worden door een erkend archeoloog. Wanneer er effectief menselijke resten aangetroffen worden dient deze bijgestaan te worden door een fysisch antropoloog.

Zone Astridpark

- De werken ter hoogte van het Astridpark omvatten de aanleg van een groenzone en de bouw van een nieuw monument. De werken voor de groenzone zullen een verstoringsdiepte van 30 cm hebben. De bouw van het nieuwe monument/podium heeft een grotere verstoringsdiepte, nl. 40 cm (tot 17.88 m + TAW). Hierdoor is er slechts een buffer van 5 cm tov het eerste aangetroffen archeologisch niveau (S 3001). De muur in de zuidoostelijke hoek van het bisschoppelijk paleis bevond zich immers op een hoogte van 17.83 m + TAW. Hierdoor is het vrijwel zo goed als zeker dat de top van de architecturale resten geraakt zal worden bij de geplande werken. Het nieuw monument zal zich ter hoogte van het voormalige bisschoppelijk paleis bevinden. Dit kan met zekerheid gesteld worden aangezien de aangetroffen resten van het bisschoppelijk paleis vrijwel volledig overeenkomen met het inplantingsplan uit 1714.

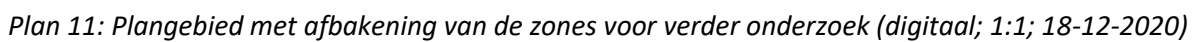
Concluderend kan ook hier gesteld worden dat de aanleg van het nieuwe monument mogelijk het archeologisch niveau zal verstoren. Deze werfbegeleiding dient uitgevoerd te worden door een erkend archeoloog. Wanneer er menselijke resten aangetroffen worden dient deze bijgestaan te worden door een fysisch antropoloog.

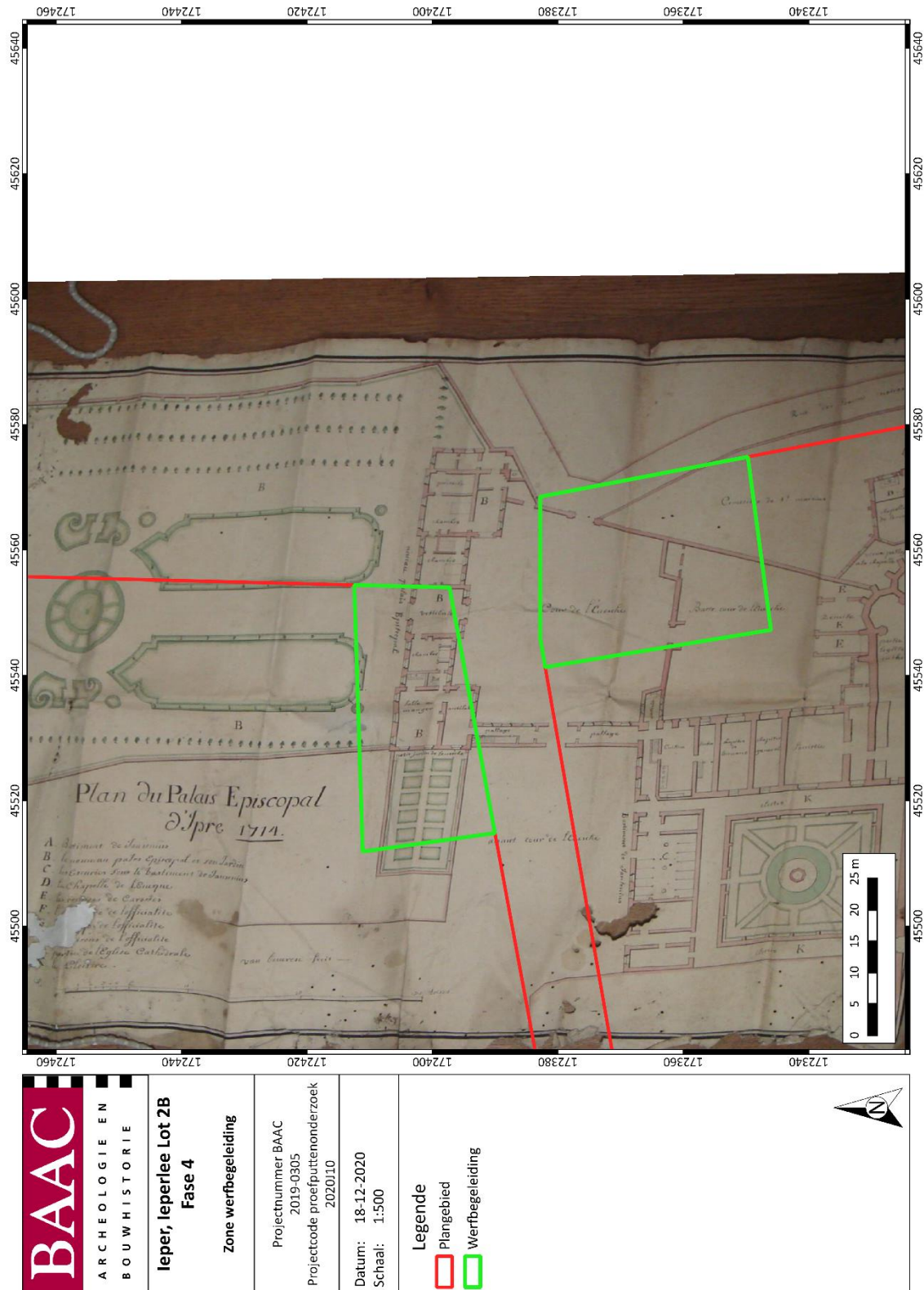
Er wordt in deze gekozen voor werfbegeleiding omdat de geplande werken tot doel hebben om ingrepen op het bodemarchief te vermijden in het kader van de opvolging van maatregelen voor behoud in situ (CGP hfdst 19, §2). Hierbij blijft het onderzoek beperkt tot de registratie van aangetroffen sporen en archeologische artefacten, met een zo beperkt mogelijke impact op die sporen en artefacten. Deze worden nadien op een gepaste wijze afgedekt en beschermd tegen degradatie.

2.4.3 Afbakening onderzoeksterrein

Onderstaand plan toont de zones voor verder onderzoek (werfbegeleiding) voor de overige zones binnen de contouren van het plangebied dient geen verder onderzoek te gebeuren in het kader van deze werken.

De afbakening van deze zones is gedaan op basis van de resultaten van het proefputtenonderzoek en het historisch kaartmateriaal van het bisschoppelijk paleis uit 1714. Op basis van deze gegevens werd een voldoende ruime zone afgebakend waarbinnen zich mogelijk nog archeologische resten bevinden. Alhoewel de werken het archeologisch niveau, vastgesteld tijdens het proefputtenonderzoek, onaangeroerd zullen laten, moet rekening gehouden worden dat de archeologische resten zich op een hoger niveau kunnen manifesteren. Een buffer van enerzijds 5 cm (Astridpark) en 20 cm (nieuwe parkeerzone) is daarbij onvoldoende en biedt geen garantie dat de archeologische restanten onaangeroerd zullen blijven.

Plan 12: Plangebied met afbakening van de zones voor verder onderzoek geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 (digitaal; 1:1; 18-12-2020)

3 Samenvatting

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het Astridpark en de zone rondom de Sint-Maartenskathedraal te Ieper werd door BAAC Vlaanderen een proefputtenonderzoek uitgevoerd. Dit conform het programma van maatregelen opgesteld voor de archeologienota *De Sint-Maartenskern te Ieper: van grafelijk domein tot religieus centrum. Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van het Sint-Maartensplein te Ieper (prov. West-Vlaanderen)*” (ID 7597).¹⁶ Het reeds uitgevoerde vooronderzoek omvatte enkel een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek werd in 2018 uitgevoerd door ABO. De archeologienota omvatte drie zones waarbij zone twee in deze nota uitgewerkt werd.

Het proefputtenonderzoek kon de vooropgestelde archeologische verwachting deels invullen. Het proefputtenonderzoek ter hoogte van het Astridpark kon enkel ter hoogte van de zuidoostelijke hoek een archeologisch relevant niveau vaststellen. Hierbij ging het om een muur van het bisschoppelijk paleis dat opgericht werd in de 16^e eeuw. Restanten van de Sceuveldsgracht werden niet aangetroffen. Dit wil niet zeggen dat deze niet aanwezig zijn binnen de contouren van het plangebied, deze werden door de beperkte diepte van de proefputten (60 cm – mv) niet aangesneden.

Ter hoogte van het groenplein ten noordoosten van de Sint-Maartenskathedraal kon nog een restant van het bisschoppelijk paleis waargenomen worden. Onder en vrijwel direct naast het muurwerk bevonden zich tal van individuen. Skeletresten werden respectievelijk aangetroffen in werkputten 5, 6 en 10. De resten ter hoogte van werkput 5 en 6 kenden een goede bewaring en lagen allemaal in anatomisch verband. Dit is gelijk aan de verwachting die opgesteld werd in de fase van het bureauonderzoek. Op basis van het historisch kaartmateriaal werd deze zone immers gekarteerd als kerkhof. Ten westen van de kerk werden geen archeologische niveaus vastgesteld. Ten zuidoosten van de kerk kon een zware ijzerzandstenen muur vastgesteld worden, die vooralsnog niet gelinkt kan worden tot een bepaalde constructie. Bij het verdiepen konden nog twee schedels aangetroffen worden. De werken hier omvatten enkel de aanleg van een groenzone waardoor de muur en skeletresten niet geraakt zullen worden.

Ter hoogte van de nieuwe parkeerzone en de zone voorzien voor het nieuwe monument in het Astridpark zullen mogelijk de archeologische resten raken. Daarom adviseert BAAC Vlaanderen verdere maatregelen die beschreven staan in het Programma van Maatregelen aansluiten op dit Verslag van Resultaten.

¹⁶ VAN DENHOUTE 2018

4 Lijsten

4.1 Figurenlijst

Figuur 1: Advieskaart met zonering uit de AN De Sint-Maartenskern te Ieper.	5
Figuur 2: Plattegrond van het Bisschoppelijk Paleis uit 1714.	6
Figuur 3: Nieuw inplantingsplan ter hoogte van het Astridpark, de Sint-Maartenskathedraal en de nieuwe wegenis	8
Figuur 4: Inplantingsplan van de toekomstige parkeerzone met bijhorende doorsneden.	9
Figuur 5: Deel van het inplantingsplan van de toekomstige groenzone in het Astridpark met monument en bijhorende doorsneden.	10
Figuur 6: Inplanting voorgeschreven proefputten ter hoogte van het astridpark op orthofoto.	15
Figuur 7: Inplanting voorgeschreven proefputten ter hoogte van de Sint-Maartenskerk op orthofoto.	16
Figuur 8: Centrale deel van het Astridpark, foto richting zuidoosten.	19
Figuur 9: Zone ter hoogte van werkput 1 met de aanwezigheid van de rode schist-verharding van de huidige wandelpaden. Foto richting noorden.	19
Figuur 10: Locatie werkput 5 en 11.	20
Figuur 11: Locatie werkput 6	20
Figuur 12: Zicht op het Iers monument, centraal op grasveld ten oosten van de kerk.	21
Figuur 13: Overzichtsfoto werkput 1.	23
Figuur 14: Profiel in werkput 1: schist met onderliggend puinpakket.	23
Figuur 15: Overzichtsfoto werkput 2 met het kenmerkende puinpakket en de vele boomwortels	24
Figuur 16: Detail van de aanwezig boomwortels bij de aanleg van het vlak ter hoogte van werkput 2	25
Figuur 17: Overzichtsfoto werkput 3 met de aangetroffen muur (S.3001).	26
Figuur 18: Detail aangetroffen muur (S.3001) in werkput 3	27
Figuur 19: Aanleg van de lange sleuf ter hoogte van werkput 4.	28
Figuur 20: Overzichtsfoto werkput 4.	28
Figuur 21: Overzichtsfoto werkput 5	29
Figuur 22: Overzicht werkput 6 met de aangetroffen muur (S.6001 & 6002)	31
Figuur 23: Overzichtsfoto werkput 6 met muurresten (S.6001 & 6002) en skeletten.	32
Figuur 24: Overzichtsfoto werkput 7 met het kenmerkende puinpakket.	33
Figuur 25: Begin aanleg van werkput 8 waarbij de aftekening van een leiding zichtbaar was.	34
Figuur 26: Overzichtsfoto werkput 8.	35
Figuur 27: Overzichtsfoto werkput 9	36
Figuur 28: Overzichtsfoto werkput 10 met de aanwezige restant van een muur centraal in de werkput en met een W-O oriëntatie nog voor het verdiepen tot 1.3 m.	37
Figuur 29: Overzichtsfoto werkput (noorden is boven).	39
Figuur 30: Overzichtsfoto werkput 12 (noorden is onder).	40
Figuur 31: Detail puin (golfplaten en bouwpuin) uit het vullingspakket van werkput 12.	41
Figuur 32: Overzichtsfoto individu 1.	45
Figuur 33: Overzichtsfoto individu 6.	46
Figuur 34: Overzichtsfoto individu 2.	47
Figuur 35: Overzichtsfoto individu 3.	48
Figuur 36: Detail individu 4.	49
Figuur 37: Detail individu 5 onder de muur.	50

4.2 Plannenlijst

Plan 1: Plangebied vooronderzoek op topografische kaart (digitaal; 1:10.000; 13-10-2020)	2
Plan 2: Plangebied vooronderzoek op kadasterkaart (GRB) (digitaal; 1:250; 13-10-2020)	3
Plan 3: Plangebied vooronderzoek met uitgevoerde werkputten ter hoogte van het Astridpark (digitaal; 1:1; 23-10-2020)	17

Plan 4: Plangebied vooronderzoek met uitgevoerde werkputten ter hoogte van de Sint-Maartenskathedraal (digitaal; 1:1; 14-12-2020).....	18
Plan 5: Sporenplan ter hoogte van werkput 3 (digitaal; 1:1; 23-10-2020).....	27
Plan 6: Sporenplan ter hoogte van werkput 5 (digitaal; 1:1; 23-10-2020).....	30
Plan 7: Sporenplan ter hoogte van werkput 6 (digitaal; 1:1; 23-10-2020).....	32
Plan 8: Sporenplan ter hoogte van werkput 10 (digitaal; 1:1; 23-10-2020).....	38
Plan 9: Werkput 3 geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 (analoog; 1:1; 23-10-2020)	43
Plan 10: Werkput 6 geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 (analoog; 1:1; 23-10-2020)	44
Plan 11: Plangebied met afbakening van de zones voor verder onderzoek (digitaal; 1:1; 18-12-2020)	64
Plan 12: Plangebied met afbakening van de zones voor verder onderzoek geprojecteerd op de kaart van het bisschoppelijk paleis uit 1714 (digitaal; 1:1; 18-12-2020).....	65

4.3 Tabellenlijst

Tabel 1: Vondsten	50
Tabel 2: Geraadpleegde specialisten	51

5 Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2020. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0)*, Brussel. Available at: https://www.onroerenderfgoed.be/sites/default/files/2019-03/CGP_V4_geen_TC_20190322.pdf.
- AGIV, 2020a. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Bodemerosiekaart.
- AGIV, 2020b. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Grootschalig Referentiebestand (GRB).
- AGIV, 2020c. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- VAN DENHAUTE, T., 2018. *De Sint-Maartenskern te Ieper: van grafelijk domein tot religieus centrum. archeologisch evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van het sint-maartensplein te Ieper (prov. West-Vlaanderen)*,
- VAN DENHOUTE, T., 2018. *DE SINT-MAARTENSKERN TE IEPEL: VAN GRAFELIJK DOMEIN TOT RELIGIEUS CENTRUM ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN HET SINT-MAARTENSPLEIN TE IEPEL (PROV. WEST-VLAANDEREN)*, ABO Archeologische Rapporten 703, Gent.
- N.N., 1714. Plan du Palais Episcopal d'Ipre 1714 - bewaard in het Aartsbisshoppelijk Archief te Mechelen. Available at: <https://www.facebook.com/aartsbisshoppelijkarchief/photos/a.553944441324648/1302061456512939/> [Accessed December 21, 2020].
- VAN REMOORTER, O. & SADONES, S., 2018. *Nota Ieper, Jansenijsstraat. Baac Vlaanderen Rapport 819*, Gent.

6 Bijlagen

Fotolijst

Ieperlee 4 Dagrappporten Vooronderzoek

Skeletformulieren

Sporenlijst

Vondstenlijst

Assessmenttabel aardewerk

Assessmenttabel metaal